АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 12'2021

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2021.12>

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

2021 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 24.12.2021

Формат 60×84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішні і зовнішні рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 21 від 16 грудня

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2021
© "Економіка. Фінанси. Право",
2021

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 12'2021

(issued from 1994)

ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2021.12>

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of July 02, 2020 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 1188 on September 24, 2020 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine № 353/10 on December 21, 2017 (accounting and audit).

Registration Certificate – KV № 21620-11520PR on October 12, 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's DOI: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analitik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

The papers must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 21 of December 16, 2021). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 24.12.2021

Format 60×84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv,
Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analitik", 2021
© "Economics. Finances. Law",
2021

Typography: LLC "International Business
Center"

Головний редактор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВІГО «Спілка аудиторів України» (Україна)

Шеф-редактор

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик"»; Заслужений юрист України (Україна)

Заступник головного редактора

Головач Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту (Україна)

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бойко Антон Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет (Україна)

Величко Олена Георгіївна, к.е.н., доцент кафедри міжнародних фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Вереzubова Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, зав. кафедри фінансів, Білоруський державний економічний університет (Білорусь)

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Криштопа Ірина Ігорівна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар, Державне підприємство «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування» (Україна)

Полякова Євгенія Сергіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес). Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка» (Україна)

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (Україна)

Сіскос Евангелос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії (Греція)

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., професор, ректор, Вищий навчальний заклад "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»"; академік Академії економічних наук України (Україна)

Тринчук Віктор Вікторович, к.е.н., доцент, професор кафедри фінансових ринків, Університет державної фіскальної служби України (Україна)

Чижевська Людмила Віталіївна, д.е.н., професор, професор кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку, Державний університет «Житомирська політехніка» (Україна)

Члени редакційної колегії з правових наук:

Балгімбекова Гульнара, к.ю.н., зав. кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова (Казахстан)

Бригінець Олександр Олексійович, д.ю.н., професор, Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова; член Союзу юристів України (Україна)

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності, Національна академія внутрішніх справ; Заслужений юрист України, полковник поліції (Україна)

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, зав. кафедри адміністративної діяльності, Національна академія внутрішніх справ (Україна)

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили; академік Національної академії наук вищої освіти України (Україна)

Скоржевська-Амберг Малгожата, доктор філософії, адвокат, кафедра теорії, філософії та історії права, юридичний коледж, Університет Козмінського (Польща)

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна"; Заслужений юрист України. Член Центральної виборчої комісії (Україна)

Яровий Анатолій Олександрович, к.ю.н., доцент, професор кафедри права публічного адміністрування, Маріупольський державний університет; суддя у відставці (Україна)

Відповідальний редактор: Поповецька-Демченко Леся Петрівна (Україна)

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна (Україна)

Editors-in-chief

Valentyna P. Levchenko, Doctor of Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine" (Ukraine)

Volodymyr V. Holovach, PhD in Legal Sciences, Head of the Board of the Audit Firm "Analitik"; Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief

Tetiana A. Holovach, Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit (Ukraine)

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Anton O. Boiko, PhD in Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics department, Sumy State University (Ukraine)

Olena H. Velychko, PhD in Economics, Associate Professor of International Finances department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Tatyana A. Verezubova, Doctor of Economics, Professor, Head of the Finances department, Belarusian State Economic University (Belarus)

Anatoli M. Herasymovych, Doctor of Economics, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Iryna I. Kryshchop, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Yurii M. Mantsevych, Doctor of Economics, Associate Professor, Scientific Secretary, State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development" (Ukraine)

Yevheniia S. Poliakova, PhD in Economics, Associate Professor of Finances and Banking department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"» (Ukraine)

Olena M. Potyshniak, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Organization of Production, Business and Management department, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Ukraine)

Evangelos Siskos, Doctor of Economics, Professor, University of Western Macedonia (Greece)

Serhii A. Tkachenko, Doctor of Economics, Professor, Rector, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»; academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine (Ukraine)

Viktor V. Trynchuk, PhD in Economics, Associate Professor, Professor of Financial Markets department, University of the State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine)

Liudmyla V. Chyzhevska, Doctor of Economics, Professor, Professor of Information Systems in Management and Accounting department, State University "Zhytomyr Polytechnic" (Ukraine)

Members of the editorial board of Legal Sciences:

Gulnara Balgimbekova, PhD in Legal Sciences, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University named after E.A. Buketov (Kazakhstan)

Oleksandr O. Bryhinets, Doctor of Legal Sciences, Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; member of the Union of Lawyers of Ukraine (Ukraine)

Viktor I. Vasylynychuk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Operational and Investigating department, National Academy of Internal Affairs; Honored Lawyer of Ukraine, colonel of the Police (Ukraine)

Serhii F. Konstantinov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Administrative Activity department, National Academy of Internal Affairs (Ukraine)

Ihor V. Ozerskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process department, Petro Mohyla Black Sea National University; academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine (Ukraine)

Malgorzata Skorzevska-Amberg, PhD, DSc, Theory, Philosophy and History of Law department, College of Law, Kozminski University (Poland)

Yurii O. Frytskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University; Honored Lawyer of Ukraine, member of the Central Election Commission (Ukraine)

Anatoli O. Yarovyi, PhD in Legal Sciences, Professor of Law and Public Administration department, Mariupol State University; retired judge (Ukraine)

Managing editor: Lesia P. Popovetska-Demchenko (Ukraine)

Issue Editor: Anna O. Tumanian (Ukraine)

ЗМІСТ

АВЕРІХІНА Т.В., ВЛАЄВА А.Ю. Впровадження системи адаптивного менеджменту на підприємствах туристичної сфери	5
ГВАСАЛІЯ А.В. Електронні докази як засоби доказування у господарському та адміністративному судочинстві	8
ХАРІН С.А., ПАПІЖ Ю.С., КОРОВІНА О.В. Менеджмент електромобільності для світової економіки в умовах COVID-19	13
PASTUSHENKO K., AL ALI A.M.A.S., ZAMLYNSKYI V. Prospects of venture investment innovative activity in modern conditions of sustainable development (Перспективи венчурного інвестування інноваційної діяльності в сучасних умовах стійкого розвитку)	17
ІВАЩЕНКО А.Г., ГОРОДЕЦЬКА Т.Б., МЕЛЕШКЕВИЧ С.О. Огляд сучасного стану споживчого кредитування у комерційних банках України та його організаційно-економічне забезпечення	22
ГУДЗЕНКО Ю.О. Проблематика зловживання цивільними процесуальними правами	29
ІНТЕРВ'Ю, АНАЛІТИКА, КОНСУЛЬТАЦІЇ	
Дайджест змін законодавства та інших нормативних документів, у сфері бухгалтерського, податкового обліку та фінансової звітності	34
Державні аудитори підготували революційні законопроекти на припинення корупційних схем	38

CONTENTS

T. AVERIKHINA, A.VLAIEVA. Introduction of the adaptive management system at the enterprises of the tourist sphere	5
A. HVASALIIA. Electronic evidence as a means of evidence in commercial and administrative judicial procedure	8
S. KHARIN, Y. PAPIZH, O. KOROVINA. Management of e-mobility for the world economy in the context of COVID-19	13
K. PASTUSHENKO, A.M.A.S. AL ALI, V. ZAMLYNSKYI. Prospects of venture investment innovative activity in modern conditions of sustainable development	17
A. IVASHCHENKO, T. HORODETSKA, S. MELESHKEVICH. Overview of the current state of consumer lending in commercial banks of Ukraine and its organizational and economic support	22
Y. HUDZENKO. Issues of abuse of civil procedural rights	29
INTERVIEWS, ANALYTICS, CONSULTATIONS	
Digest of changes in legislation and other regulations, in the field of accounting, tax accounting and financial reporting	34
State auditors prepared revolutionary bills to stop corruption schemes	38

Тетяна Володимирівна **АВЕРІХІНА**

к.е.н., доцент кафедри, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7680-2702>

e-mail: t.v.averihina@mzeid.in

Аліна Юріївна **ВЛАСЬВА**

студентка, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3980-1342>

e-mail: alina.vlaieva@mzeid.in

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ АДАПТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

У статті досліджено теоретичні основи адаптивного управління та необхідність його впровадження у підприємства туристичної сфери у кризових економічних умовах, спричинених пандемією COVID-19. Обґрунтовано необхідність впровадження адаптивних систем управління на підприємствах туристичної сфери. Розроблено практичні рекомендації для підприємств туристичної сфери, що мають потенціал адаптації до постійно мінливих умов функціонування. Запропоновано етапи адаптивного управління на підприємствах туристичної сфери.

Ключові слова: адаптація, адаптивний менеджмент, адаптивне управління, ітерація, туристичне підприємство

ВСТУП

Сучасні ринкові умови роблять дедалі очевидним те що, що ефективність стратегічного управління перебуває у прямій залежності від внутрішнього потенціалу підприємств туристичної сфери, в яких найчастіше використовуються старі методи управління, які стримують їхню адаптацію до ринкових умов.

Перехід на рейки ринкової економіки значно вплинув на зміст діяльності управлінського апарату й серйозно трансформував структуру управління підприємств, особливо у сфері послуг. Реалізація стратегій, адекватних кризовим економічним умовам під час пандемії COVID-19 передбачає використання різних систем менеджменту.

У ситуації, що склалася, самі підприємства повинні брати на себе відповідальність за свою конкурентоспроможність і ринкову позицію, використовуючи для цього всі варіанти систем управління, стимулюючи водночас розвиток ринкових відносин у сфері туристичних послуг. Від підприємств вимагається пошук нових, часом нестандартних рішень і підходів.

У цьому випадку систему управління слід розглядати через призму постійного пошуку нових адаптивних форм, що мають цілеспрямованість, гнучкість і різноманітність. Формування адаптивних систем управління стає актуальним і затребуваним як у теоретичному, так і практичному плані.

Це питання досліджувалося вітчизняними дослідниками, такими як С. Кудлаєнко [1], Н.О. Кондратенко, М.М. Новікова, Н.Я. Спасів [2], І.І. Стец [3], О.С. Циганова [4], Н.В. Якименко-Терещенко, Л.С. Кожуріна [5] та ін.

МЕТА роботи полягає в науковому обґрунтуванні необхідності формування адаптивних систем управління та розробці практичних рекомендацій для підприємств туристичної сфери, що мають потенціал адаптації до постійно мінливих умов функціонування.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною й методологічною основою статті є дослідження адаптивної системи управління. У написанні статті використано такі методи: діалектичного аналізу, логічного узагальнення, порівняння тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Адаптація – це процес зміни параметрів і структури системи, а можливо, й керуючих впливів на основі поточної інформації з метою досягнення оптимального її стану в початковій невизначеності та умовах роботи, що постійно змінюються.

Систему вважають адаптивною, якщо вона може пристосовуватись до змін внутрішніх та зовнішніх умов. Така система зберігає працездатність за непередбачених змін властивостей керованого об'єкта, цілях управління або умов довкілля шляхом зміни алгоритму свого функціонування, програми поведінки чи пошуку оптимальних станів.

Управління з адаптацією (адаптивне управління, адаптивний менеджмент) – це управління у системі з апіорі неповною інформацією про керований процес, яке змінюється з мірою накопичення інформації та застосовується з метою покращення якості роботи системи.

Сутність адаптивного менеджменту полягає у реально одержуваних результатах діяльності об'єкта управління, в тій моделі поведінки, яка може поєднувати в собі конкурентне протистояння аналогічним складно організованим системам і пристосування до умов глобального ринку, що швидко змінюються.

Адаптивною моделлю системи управління об'єктом вважають таку модель, в якій у результаті зміни характеристики внутрішніх та зовнішніх властивостей об'єкта відбувається відповідна зміна структури та параметрів регулятора управління з метою забезпечення стабільності функціонування об'єкта.

Механізм адаптації застосовується в тих випадках, коли фактори, що впливають на систему, є повністю або частково невідомими, зовнішнє середовище містить

елементи невизначеності. У процесі адаптації система накопичує дані про ці фактори та встановлює їх характеристики.

Саме таким є зовнішнє середовище в туристичній сфері. Особливо чітко це стало зрозуміло під час пандемії COVID-19, коли вся туристична сфера опинилася у скрутному становищі внаслідок закриття кордонів, впровадження захисних методів, прийняття «червоних зон» тощо [6].

У заданих умовах впровадження адаптивного менеджменту на підприємствах туристичної сфери є необхідністю для пристосування до мінливих умов та однією з основних передумов високої ефективності роботи бізнесу.

В оцінюванні адаптивної системи управління необхідно враховувати такі етапи функціонування системи:

- 1) встановлення еволюційного співвідношення;
- 2) конкретизація цілей та критеріїв функціонування системи управління;
- 3) розроблення моделі планування;
- 4) створення моделі регулювання;
- 5) побудова моделі діагностики ринкового середовища;
- 6) розроблення імітаційної моделі;
- 7) параметризація;
- 8) побудова структурного адаптера;
- 9) створення зовнішнього адаптера;
- 10) розроблення внутрішнього адаптера;
- 11) виявлення екзогенних змінних в адаптивному моделюванні систем регулювання та планування (зв'язуються вихідні дані щодо системи регулювання з вхідними даними за системою планування);
- 12) побудова платформи стійкості (база стійкого функціонування проявляється лише в діючій системі управління) [7].

Для створення та впровадження адаптивної системи управління підприємством необхідно з'ясувати, які критерії організаційної системи, стиль та властивості управлінської політики та політики в галузі маркетингу дозволяють досягти ефективних результатів, а які можуть стримувати розвиток компанії.

З операційного погляду адаптивне управління просто означає навчання за допомогою дій (тобто навчання через управління) й адаптацію того, що людина робить на основі того, чому навчилася (тобто коригування управління в міру покращення розуміння). Навчання сприяє управлінню, надаючи інформацію, на якій базуються стратегії управління, а управління зміцнює навчання, впроваджуючи дії, корисні для дослідження системи ресурсів. Послідовне застосування цих компонентів повинно забезпечити як краще розуміння динаміки підприємства, так і покращене управління туристичним підприємством.

Важливо визнати, що адаптивне управління – це складна робота, яка включає набагато більше, ніж просте виконання послідовності кроків. За належного виконання процес передбачає постійне навчання у режимі реального часу як у технічному сенсі, так і з погляду самого процесу. Зацікавлені сторони повинні бути залучені на етапі початкового формулювання проблеми та залишатися залученими протягом усього впровадження.

Відповідно адаптивний підхід до управління покращує традиційний комунікаційний підхід, за якого вчені створюють знання, а потім передають їх практикам, а інші зацікавлені сторони діють як пасивні спостерігачі. Натомість адаптивний підхід активно залучає сторони на всіх етапах проекту, сприяючи взаємному навчанню та зміцнюючи прихильність до управління, засадованого на навчанні.

Процес адаптивного управління на туристичному підприємстві має виглядати наступним чином:

Крок 1. Залучення зацікавлених сторін: важливо забезпечити прихильність зацікавлених сторін адаптивно керувати підприємством.

Крок 2. Цілі: туристичне підприємство має визначити чіткі, вимірювані та узгоджені цілі управління, щоб скеровувати прийняття рішень та оцінювати ефективність управління з часом.

Крок 3. Дії управління: туристичне підприємство має визначити набір потенційних управлінських дій для прийняття рішень.

Крок 4. Моделі: слід обрати моделі, які характеризують різні ідеї (гіпотези) про те, як працює система.

Крок 5. Плани моніторингу: розроблення та впровадження плану моніторингу для відстеження статусу підприємства та інших ключових атрибутів.

Крок 6. Прийняття рішень: слід обрати управлінські дії на основі цілей управління, умов ресурсів та розуміння.

Крок 7. Подальший моніторинг: туристичне підприємство має проводити моніторинг для відстеження реакції ринку на дії керівництва.

Крок 8. Оцінювання: варто розуміти динаміку шляхом порівняння прогнозованих і спостережуваних змін у статусі підприємства.

Крок 9. Ітерація: повернення до кроку 6.

Так, адаптивне управління підприємством – постійний процес, який потребує багато зусиль і часу. Однак результати від його впровадження мають значно покращити ефективність діяльності туристичного підприємства.

ВИСНОВКИ

Отже, адаптивне управління туристичним підприємством вимагає набагато більш відкритого процесу прийняття рішень, в якому зацікавлені сторони беруть безпосередню участь, а повноваження з прийняття рішень розподіляються між ними. Це також вимагає, щоб цілі, припущення та інші елементи процесу прийняття рішень були чіткими, а отже, підлягали аналізу та обговоренню. Нарешті, це вимагає твердої прихильності керівників до необхідного моніторингу та оцінювання, які лежать в основі адаптивного управління, не як маргінальної діяльності, а як суттєвих елементів процесу. Безсумнівно, що багато, а можливо, й більшість проєктів у туристичній сфері передбачають моніторинг, а в деяких випадках керівництво фактично враховує результати моніторингу. Але це само собою далекий шлях від структурованого, адаптивного прийняття рішень у середовищі, що базується на навчанні.

Список використаних джерел

1. Кудлаєнко С.В. Теоретичні основи поняття «адаптація підприємств». *Вісник ХНУ*. 2009. № 5. С. 172–174.
2. Кондратенко Н.О., Новікова М.М., Спасів Н.Я. Розвиток системи адаптивного управління фінансовими ресурсами підприємства. *Проблеми економіки*. 2021. № 1 (47). С. 78–84.
3. Стец І.І. Адаптивне управління підприємством. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 18. С. 300–305.
4. Циганова О.С. Адаптивне управління підприємством: біномічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 15. С. 152–157.
5. Якименко-Терещенко Н.В., Кожуріна Л.С. Адаптивне управління підприємством у сучасних умовах: мета й механізм реалізації. *Молодий вчений*. 2017. № 6 (46). С. 535–538.
6. Даниленко-Кульчицька В.А. Вплив пандемії COVID-19 на туристичний ринок світу та України. *Причорноморські економічні студії*. 2020. № 58–1. С. 120–124.
7. Яценко М.С., Ковтуненко Д.Ю. Теоретико-практичні проблеми визначення сутності понять «індустрія гостинності» та «індустрія туризму». *ЕКОНОМІКА: реалії часу*. *Науковий журнал*. 2018. С. 52–60. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2018/No1/52.pdf>

References

1. Kudlaienko S.V. Theoretical foundations of the concept of “adaptation of enterprises”. *Bulletin of KhNU*. 2009. № 5. pp. 172–174. (in Ukrainian).
2. Kondratenko N.O., Novikova M.M., Spasiv N.Y. Development of the system of adaptive management of financial resources of the enterprise. *Problems of the economy*. 2021. № 1 (47). pp. 78–84. (in Ukrainian).
3. Stets I.I. Adaptive enterprise management. *Global and national economic problems*. 2017. № 18. pp. 300–305. (in Ukrainian).
4. Tsyhanova O.S. Adaptive enterprise management: binomial aspect. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. 2017. № 15. pp. 152–157. (in Ukrainian).
5. Yakymenko-Tereshchenko N.V., Kozhurina L.S. Adaptive enterprise management in modern conditions: purpose and implementation mechanism. *Young scientist*. 2017. № 6 (46). pp. 535–538. (in Ukrainian).
6. Danilenko-Kulchytska V.A. The impact of the COVID-19 pandemic on the tourism market of the world and Ukraine. *BlackSea Economic Studies*. 2020. № 58–1. pp. 120–124. (in Ukrainian).
7. Yatsenko M.S., Kovtunencko D.Yu. Theoretical and practical problems of defining the essence of the concepts “hospitality industry” and “tourism industry”. *ECONOMY: the realities of time. Scientific journal*. 2018. pp. 52–60. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2018/No1/52.pdf>. (in Ukrainian).

Tetiana AVERIKHINA

PhD in Economics, Associate Professor of department, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7680-2702>

e-mail: t.v.averikhina@mzeid.in

Alina VLAIEVA

student, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3980-1342>

e-mail: alina.vlaieva@mzeid.in

INTRODUCTION OF THE ADAPTIVE MANAGEMENT SYSTEM AT THE ENTERPRISES OF THE TOURIST SPHERE

Introduction. In the current situation, enterprises themselves must take responsibility for their competitiveness and market position, using all options for management systems, while stimulating the development of market relations in the field of tourism services. Businesses are required to find new, sometimes non-standard solutions and approaches. In this case, the management system should be viewed through the prism of the constant search for new adaptive forms that have focus, flexibility and diversity.

The purpose of the paper is to scientifically substantiate the need for adaptive management systems and develop practical recommendations for tourism enterprises that have the potential to adapt to ever-changing operating conditions.

Results. The process of adaptive management in a tourism enterprise should look like this: Step 1 – Involvement of stakeholders. Step 2 – Objectives. Step 3 – Management actions. Step 4 – models. Step 5 – monitoring plans. Step 6 – Decision Making. Step 7 – Further monitoring. Step 8 – evaluation. Step 9 – iteration – return to step 6.

Thus, adaptive enterprise management is an ongoing process that requires a lot of effort and time. However, the results of its implementation should significantly improve the efficiency of the tourism enterprise.

Conclusion. Adaptive management of a tourism business requires a much more open decision-making process in which stakeholders are directly involved and decision-making powers are shared between them. It also requires that the goals, assumptions and other elements of the decision-making process be clear and therefore subject to analysis and discussion. Finally, it requires a strong commitment from managers to the necessary monitoring and evaluation that underpins adaptive management, not as marginal activities but as essential elements of the process. There is no doubt that many, and perhaps most, projects in the tourism sector involve monitoring, and in some cases management actually takes into account the results of the monitoring. But this in itself is a long way from structured, adaptive decision-making in a learning-based environment.

Keywords: adaptation, adaptive management, adaptive management, iteration, tourism enterprise

Ангеліна Валеріївна ГВАСАЛІЯ

студентка, НТУУ "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1298-7175>

e-mail: lina.gvasaliya99@gmail.com

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ ЯК ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті проаналізовано сутність інституту електронних доказів. Досліджено передумови виникнення вказаного інституту у господарському та адміністративному судочинстві. Розкрито основні підходи до розуміння електронних доказів у іноземному та міжнародному законодавстві. Наведено співвідношення поняття електронних доказів з поняттям документа, зокрема, електронного документа. Виявлено проблеми у неоднозначності судової практики використання електронних доказів у господарському та адміністративному судочинстві. Здійснено пошуки шляхів вирішення проблем правозастосування у наведеній сфері.

Ключові слова: електронні докази, інститут електронних доказів, електронний документ, документ, господарське судочинство, адміністративне судочинство

ВСТУП

*«Час є нескінченний рух,
без єдиного моменту спокою –
і він не може бути мислимий інакше».*

Лев Толстой

Людство постійно перебуває у стані змін. Технологічні досягнення розвиваються із геометричною прогресією. Те, що було актуальним сьогодні, завтра може стати пережитком минулого. Так, технологічний прогрес зумовив необхідність запровадити у господарському та адміністративному судочинстві інститут електронних доказів шляхом судової реформи 2017 р.

Однак, якщо із визначенням поняття електронних доказів та порядком взаємодії із ними як елементами судового процесу все достатньо однозначно, то все зовсім навпаки із судовою практикою, яка протягом більш ніж чотирьох років так і не розробила однозначного та сталого підходу щодо кожного з аспектів, пов'язаних із застосування електронних доказів, зокрема, в господарському та адміністративному судочинстві.

МЕТА РОБОТИ

З огляду на неоднозначність судової практики у сфері застосування інституту електронних доказів, існує необхідність у системному аналізі передумов запровадження вказаного інституту в господарському та адміністративному судочинстві, його змістовного наповнення та основних способів тлумачення положень законодавства про електронні докази, і як результат – виявлення проблематики правозастосування у наведеній сфері та пошук шляхів до її вирішення, що й становить мету нашого дослідження.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою дослідження стали такі методи наукового пізнання, як: діалектичний, за допомогою якого досліджувалися передумови виник-

нення такого засобу доказування, як електронні докази; порівняльно-правовий, що використано для визначення особливостей та відмінностей між вітчизняними підходами до розуміння електронних доказів та міжнародними; формально-логічний, що використано для тлумачення норм господарського та адміністративного судочинства; метод системного аналізу, що використано для роз'єднання цілого – досліджуваного матеріалу на складові елементи системи та виявлення між такими елементами логічного взаємозв'язку; а також безпосередньо логічний метод, що використано у дослідженні правозастосовних матеріалів, зокрема рішень судів, а також наукових поглядів з питань, які є предметом дослідження. Водночас кожен з методів у конкретному випадку використовувався не у чистому вигляді, а у поєднанні з іншими.

РЕЗУЛЬТАТИ

Динамічний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій призвів до запровадження електронного судочинства, яке передбачає застосування у судовому процесі електронних доказів. Здобутками запровадження електронного судочинства на сьогодні є системи «Електронний суд», які окрім США діють в Австралії, Швейцарії та з 05.10.2021 р. і в Україні [1].

Англійське законодавство ще у 1968 р. визнало допустимим використання у захисті законних інтересів осіб в якості доказу відомості, що містяться в документах, які створено комп'ютером (п. 5 Закону Англії «Про докази в цивільних справах» – Civil Evidence Act 1968) [2]. На сьогодні вказане питання регулюється однойменним законом (Civil Evidence Act 1995) [3], який також допускає використання інформації, переробленої електронно-обчислювальною машиною.

У США з 2006 р. у всіх федеральних судах набрала законної сили нова редакція Федеральних правил цивільного провадження (Federal Rules of Civil Procedure), яка передбачала однаковий правовий статус електронних і паперових документів [4]. Тобто доказами відповідно до таких положень може слугувати вся «збережена електронним способом інфор-

мація». Наразі діє чинна редакція Federal Rules of Civil Procedure від 01.12.2020, яка передбачає такі ж правила [5].

Також судами США розроблено доктрину «листа у відповідь» (reply message). Її положення, наприклад, застосовано у рішенні справи *United States v. Reilly* (3rd Cir. 1994) [6], а якому суд зазначив, що якщо доведено, що лист, телеграма чи телефонний дзвінок здійснено або відправлено, то лист, телеграма чи телефонний дзвінок, які є відповіддю, будуть вважатися автентичними без надання додаткових доказів.

У Німеччині електронні документи мають особливий процесуально-правовий статус: вони належать до речових доказів (§ 371 Цивільного уложення), тоді як електронні документи, посвідчені електронним підписом, – до письмових (§ 371a Цивільного уложення) [7]. Допустимість та достовірність таких доказів встановлюється в межах вільної оцінки доказів. Так, електронний документ повинен бути підписаний кваліфікованим електронним підписом, який у цивільному процесі Німеччини розглядається як доказ *prima facie* (тобто як мінімальний стандарт достовірності доказу, необхідний для визнання факту доведеним), тобто того факту, що автором документа є власник ключа. Заперечити цей факт можна лише за допомогою доказів, які відображають обґрунтовані сумніви до ідентифікації автора електронного документа.

Необхідність змін правил судового процесу у частині запровадження засобів доказування в електронній формі зумовлено декількома факторами. У зв'язку із постійним розширенням простору інформаційних даних, обсяг інформації, що зберігається в електронній формі, як-от відео-, аудіо- записи, електронне листування, є значно більшим, ніж обсяг паперових документів. Водночас інформація в електронній формі є придатною до змін або знищення без зовнішнього (нормального) втручання, що зумовлює необхідність встановлення особливих правил поводження із такою інформацією у судовому процесі. До того ж інформацію, збережену в електронній формі, перш ніж оцінювати з погляду значення для розгляду справи, необхідно вилучити та відтворити певним способом, доступним для сприйняття. Тому, зважаючи на такі особливості, процес виявлення, вилучення та відтворення електронних засобів доказування є технічно та юридично складним, і він вимагає дещо інших правил порівняно із відпрацьованим та зрозумілим механізмом використання паперових доказів.

Аналізуючи підходи до розуміння електронних доказів, необхідно також визначити поняття документу, яке очевидно перетинається із поняттям електронних доказів. Так, відповідно до п. 3.1.1.38 ISO (Міжнародна організація зі стандартизації) 5127:2017 *Information and documentation – Foundation and vocabulary* [8], «документом» вважається як «зафіксована інформація», сам «матеріальний об'єкт», який можна розглядати як одиницю документообігу. Це визначення стосується не тільки до письмових і друкованих матеріалів у паперовій формі (наприклад, судові рішення, книги, журнали), а й до недрукованих носіїв, таких як машинно-читані та оцифровані записи, Інтернет-ресурси, фільми, звукозаписи, люди та організації як ресурси знань, будівлі, місця, пам'ятники, тривимірні об'єкти або ре-

алії; і до колекцій таких предметів або частин таких предметів (ISO 25964–1:2011, визначення 2.15). Також до документів слід відносити програмне забезпечення, оскільки записане можна вважати документом.

Тобто документом за визначенням Міжнародної організації зі стандартизації є тільки не сам собою матеріальний вираз інформації, яка міститься у такому матеріальному носії, а й власне інформація. Водночас стандарт 5127:2017 під інформацією розуміє також людину як «ресурс знань».

До 2017 р. господарське та адміністративне судочинство України оперувало категорією «електронний документ», яка у правовому полі України з'явилася ще у 2003 р. з прийняттям Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» [9] та «Про електронний цифровий підпис» (втратив чинність від 07.11.2018) [10].

Водночас на нашу думку, якщо виходити із широкого тлумачення поняття документа, який наведено у п. 3.1.1.38 ISO 5127:2017, то можна із достатньою впевненістю стверджувати, що наведені, зокрема у ч. 1 ст. 73 ГПК України, такі засоби доказування як письмові та електронні докази, повністю охоплюються поняттям наведеним поняттям документа, а в деяких випадках охоплюються й речові докази.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 96 ГПК України [11] та ч. 1 ст. 99 КАС України [12] електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (зокрема текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних і інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (зокрема в мережі Інтернет).

Оскільки електронні засоби доказування мають специфічну зовнішню форму, недоступну для безпосереднього сприйняття людиною, то складно визначити їх місце серед засобів доказування та створити однозначне правове регулювання та судову практику. В юридичній науці існують різні погляди на місце електронних засобів доказування у системі доказової діяльності. Так, наведену А.Ю. Каламайко [13, с. 127] ознаку електронних доказів стосовно неможливості безпосереднього сприйняття інформації А.В. Лаєвська заперечує, зазначаючи, що записи, зафіксовані на технічних носіях інформації, перетворюються в доступну для сприйняття людиною форму за сприяння апаратних і програмних засобів та обґрунтовує свій погляд тим, що засоби є частиною процесуальної форми електронного доказу нарівні з його джерелом [14, С. 12–13].

Саме інформаційні технології сформували специфічну фізичну та логічну структуру електронних доказів, яка не збігається з традиційним уявленням про доказ у господарському та адміністративному судочинстві. Водночас через швидку зміну технологій та програмного забезпечення існує можливість втрати доступу до інформації в електронній формі, коли через відсутність відповідної техніки або комп'ютерних

програм, електронний доказ фактично буде неможливо дослідити безпосередньо навіть за наявності фізичного носія інформації. Наприклад, інформацію, що записано на перфокартах, неможливо розпізнати на сучасних портативних комп'ютерах.

Проаналізувавши наведене вище, можна виділити важливу ознаку електронних засобів доказування – прирівнювання електронного доказу до поняття «електронного документа» як виду документа взагалі. Наведена особливість є обґрунтованою, оскільки значна частина електронних доказів, які подаються до суду, складається саме з електронних документів. За таких умов за вже згаданим ISO 5127:2017 під документом мається на увазі широке коло об'єктів, що, зокрема, містить ту інформацію, яка існує в електронному вигляді.

Незважаючи на детальну характеристику форм електронних доказів у ГПК України та КАС України, критерії того, який електронний доказ є оригіналом, а який – копією, не визначено. Адже як оригінали таких доказів, так і їх копії зберігаються на пристроях (карти пам'яті, диски, хмарні сховища тощо). Відповідно до ст. 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, зокрема з електронним підписом автора. У разі надсилання електронного документа кільком адресатам або його зберігання на кількох електронних носіях інформації кожний з електронних примірників вважається оригіналом електронного документа.

Оригінал електронного доказу вважається першоджерелом, що є його відмінністю від копії. Тому обов'язковими реквізитами електронного доказу є дата й час його створення. Водночас для надання юридичної сили копії електронного доказу теж необхідне дотримання певних вимог.

У цій же ст. 7 наведеного Закону зазначено, що копією документа на папері для електронного документа є візуальне подання електронного документа на папері, яке засвідчене в порядку, встановленому законодавством. Електронна копія електронного документа засвідчується у порядку, встановленому законом. Так, у справі № 204/40/18 [15] Касаційний адміністративний суд при Верховному Суді зазначив, що сторона може подати до суду копію (паперову копію) електронного доказу, однак паперова копія електронного доказу повинна бути оформлена належним способом, а саме фотокартки оформлюються кожна на окремому аркуші формату А4 із зазначенням порядкового номера, та з поясненням місця, часу та події, яка зображена на фотографії. А у постанові від 12.06.2018 у справі № 908/1120/17 [16] Касаційний господарський суд вказав прямо, що надане позивачем відео не може вважатися належним та достатнім доказом фіксування відповідних подій, оскільки не містить необхідних реквізитів електронного доказу, як-от електронного цифрового підпису, фіксації дати та часу зйомки, місця події тощо.

Водночас неоднозначним є процес ідентифікації особи, яка створила електронний доказ, який може бути визнано електронним доказом у суді. Наприклад, у судовій практиці досить складно ідентифікувати особу, яка створила або поширила негативну інформацію в

мережі Інтернет. Так, у постанові від 07.11.2019 у справі № 908/1264/18 [68] Верховний Суд погодився з позицією місцевого господарського суду, який з'ясував питання офіційності електронної адреси однієї зі сторін спору, з якої були відправлені електронні листи, подані як доказ, та особи-відправника цих електронних листів. Судом встановлено, що вищезазначені докази не містили електронного цифрового підпису, який дозволив би ідентифікувати відправника, що сукупно дало підстави вважати ці докази неналежними.

Отже, судова практика господарського та адміністративного судочинства визначає електронний доказ є таким, що виражений в оригіналі, якщо він має всі ознаки доказу як такого, тобто показує дані, які мають значення для вирішення справи (матеріальна ознака), а також має відповідні реквізити (дата, час, підпис тощо) (формальна ознака). За цих обставин всі примірники такого електронного доказу вважаються оригіналами, якщо відповідають матеріальній та формальній ознакам. Стосовно ідентифікації особи, яка створила електронний доказ, то судова практика виходить так, що автором електронного доказу за загальним правилом вважається особа, яка поставила на ньому свій електронний цифровий підпис. Однак, якщо така інформація отримана із мережі Інтернет, то господарські та адміністративні суди сприймають такі відомості скептично.

ВИСНОВКИ

Аналіз українського та іноземного законодавства й судової практики, дозволяє сформулювати висновок, що у вирішенні питання, чому надавати перевагу, якщо йдеться про інститут електронних доказів, – чіткій формалізації чи простору для засобів доказування, то доцільно виходити із засад балансу. Такий баланс полягає в тому, щоб, з одного боку, закріпити такий інститут як електронні докази у судочинстві, а з іншого – не обмежити форми, в яких такі докази може бути використано у суді. Закордонна практика визначення й застосування електронних доказів у судочинстві є подібною до застосування в українських судах. Зокрема, подібною є оцінювання судами допустимості та достовірності електронних доказів у частині дотримання вимог до їх змісту та реквізитів.

На нашу думку, широке тлумачення поняття документа, що наведено у п. 3.1.1.38 ISO 5127:2017, що передбачає включення до поняття документа будь-яку інформацію, зафіксовану електронним способом, є більш доцільним. Адже таке тлумачення документа дозволить господарським та адміністративним судом застосовувати єдиний підхід до порядку оформлення, подання та оцінювання електронних доказів як виду засобів доказування.

До того ж оцінювання електронних доказів у господарському та адміністративному судочинстві України потребує регулювання. Доцільно було б запозичити досвід Німеччини та США. Наприклад, запровадити презумпцію авторства електронного доказу, доки зворотній факт не буде за допомогою доказів, які показують обґрунтовані сумніви до ідентифікації автора електронного документа, або застосувати в судовій практиці американську доктрину «листа у відповідь».

Список використаних джерел

1. Електронне судочинство в дії: в Україні офіційно починають функціонувати три підсистеми (модулі) ЄСІТС (04.10.2021). URL: <https://hcj.gov.ua/news/elektronne-sudochynstvo-v-diyi-v-ukrayini-oficiyno-pochynayut-funkcionuvaty-try-pidsystemy>
2. Civil Evidence Act 1968 (25.10.1968). UK Public General Acts. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/64>
3. Civil Evidence Act 1995 (08.11.1995). UK Public General Acts. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/38>
4. Federal Rules of Civil Procedure (01.12.2006). United States Rules and Policies. URL: https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules/FRCP12.1.2006.pdf
5. Federal Rules of Civil Procedure (01.12.2020). United States Rules and Policies. URL: https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_civil_procedure_-_december_2020_0.pdf
6. United States of America, V. William, P. Reilly, appellant. United States: United States Court of Appeals, Third Circuit, Jul 28, 1994. URL: https://casetext.com/case/us-v-reilly-5/?PHONE_NUMBER_GROUP=P
7. Bürgerliches Gesetzbuch, 2013. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/englischbgb/index.html>
8. ISO 5127:2017. Information and documentation – Foundation and vocabulary. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:5127:ed-2:v1:en>
9. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
10. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 р. № 852–IV (втратив чинність від 07.11.2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15#Text>
11. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс від 06.11.1991 р. № 1798–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
12. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 06.07.2005 р. № 2747–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
13. Каламайко А.Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі. *Право та інновації*. 2015. № 2(10). С. 127–132.
14. Лаевская А.В. Электронные доказательства в гражданском и хозяйственном процессе Республики Беларусь: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Белорусский государственный университет. Минск, 2017. 28 с.
15. Ухвала від 06.05.2019 р. № 204/40/18: Верховний Суд, Касаційний адміністративний суд. Веб-портал ipLex. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=81534219&red=100003a70d13284bfb2b131a997835789179f1&d=5>
16. Постанова від 12.06.2018 р. № 908/1120/17: Верховний Суд. Касаційний господарський суд. Веб-портал Verdictum Liga: Закон. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74671049>

References

1. Electronic litigation in action: three EITC subsystems (modules) officially start operating in Ukraine (04.10.2021). URL: <https://hcj.gov.ua/news/elektronne-sudochynstvo-v-diyi-v-ukrayini-oficiyno-pochynayut-funkcionuvaty-try-pidsystemy> (in Ukrainian).
2. Civil Evidence Act 1968 (25.10.1968). UK Public General Acts. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/64>
3. Civil Evidence Act 1995 (08.11.1995). UK Public General Acts. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/38>
4. Federal Rules of Civil Procedure (01.12.2006). United States Rules and Policies. URL: https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules/FRCP12.1.2006.pdf
5. Federal Rules of Civil Procedure (01.12.2020). United States Rules and Policies. URL: https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_civil_procedure_-_december_2020_0.pdf
6. United States of America, V. William P. Reilly, appellant. United States: United States Court of Appeals, Third Circuit, Jul 28, 1994. URL: https://casetext.com/case/us-v-reilly-5/?PHONE_NUMBER_GROUP=P
7. Civil Code, 2013. Federal Ministry of Justice and Consumer Protection. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/englischbgb/index.html>
8. ISO 5127:2017. Information and documentation – Foundation and vocabulary. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:5127:ed-2:v1:en>
9. On Electronic Documents and Electronic Documents Circulation: The Law of 22.05.2003. № 851–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (in Ukrainian).
10. On Electronic Digital Signature: The Law of 22.05.2003. № 852–IV (Loss of force on 07.11.2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15#Text> (in Ukrainian).
11. Commercial Procedural Code of Ukraine: Code of 06.11.1991. № 1798–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (in Ukrainian).
12. Code of Administrative Procedure of Ukraine: The Law of 06.07.2005. № 2747–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (in Ukrainian).
13. Kalamaiko A.Yu. The place of electronic means of proof and some issues of their use in civil proceedings. *Law and innovation*. 2015. № 2(10). pp. 127–132. (in Ukrainian).
14. Layevskaya A.V. Electronic evidence in civil and economic proceedings of the Republic of Belarus: author's abstract ... PhD in legal sciences / Belarusian State University. Minsk, 2017. 28 p. (in Russian).
15. Decision of 06.05.2019 № 204/40/18: Supreme Court, Administrative Court of Cassation. Web portal ipLex. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=81534219&red=100003a70d13284bfb2b131a997835789179f1&d=5> (in Ukrainian).
16. Resolution of June 12, 2018 № 908/1120/17: Supreme Court. Commercial Court of Cassation. Web portal Verdictum Liga: Закон. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74671049> (in Ukrainian).

Anhelina HVASALIYA

student, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1298-7175>

e-mail: lina.gvasaliya99@gmail.com

ELECTRONIC EVIDENCE AS A MEANS OF EVIDENCE IN COMMERCIAL AND ADMINISTRATIVE JUDICIAL PROCEDURE

Introduction. The Institute of Electronic Evidence is an achievement of technological progress, which the legislator enshrined in procedural legislation in 2017. However, the Ukrainian judicial practice for more than four years has not developed an unambiguous approach to the use of electronic evidence in commercial and administrative proceedings.

Purpose. In order to solve the problem, the article analyzes the preconditions for the emergence of the institute of electronic evidence, the content of this institute, the main ways of interpreting the provisions of Ukrainian and foreign legislation on electronic evidence.

Results. The rules of the trial on the electronic form of evidence should be changed due to the growing amount of data in electronic form and its ability to change and destroy without outside interference, and so on. Systematic analysis of the above concept of electronic evidence allows us to identify the following features: existence in intangible form; the need to use certain technical means for reproduction; the ability to transfer or copy to different devices without losing performance; the original electronic proof can exist in many places at the same time. For the proper and effective functioning of electronic evidence in the system of commercial and administrative proceedings, it is necessary to maintain a balance. This balance is, on the one hand, in defining the concept of electronic evidence in procedural law and, on the other hand, in not limiting the forms in which such evidence can be used in court.

Conclusion. Thus, the analysis of Ukrainian and foreign judicial practice makes us to conclude that the foreign practice of determining and using electronic evidence in court proceedings is partially similar to its application in Ukrainian courts. However, foreign law uses a broad interpretation of the evidence, which includes electronic evidence. In addition, the evaluation of electronic evidence in Ukraine's commercial and administrative proceedings needs to be regulated. It would be useful to borrow the experience of Germany and the United States.

Keywords: electronic evidence, institute of electronic evidence, electronic document, document, commercial litigation, administrative litigation

Сергій Анатолійович ХАРІН

д.т.н., професор, Національний технічний університет "Дніпровська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8500-163X>

e-mail: harinsnr625@ukr.net

Юлія Сергіївна ПАПІЖ

к.е.н., доцент, Національний технічний університет "Дніпровська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6460-7862>

e-mail: papizhyuliia@gmail.com

Олена Володимирівна КОРОВІНА

к.е.н., доцент, Криворізький державний педагогічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3030-5484>

e-mail: ekorovina24@gmail.com

МЕНЕДЖМЕНТ ЕЛЕКТРОМОБІЛЬНОСТІ ДЛЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ COVID-19

Аналізується динаміка світових цін на паливні ресурси і вказується на стійке їх підвищення. У статті також показана актуальність переходу на поступовий розвиток електромобілів замість традиційно використовуваних автомобілів із двигунами внутрішнього згоряння. Підкреслюється важливість випуску українських електромобілів, акумуляторів, зарядних пристроїв у поєднанні з виробництвом обладнання для таких екологічно чистих джерел електроенергії як вітроелектростанції та сонячні батареї. Розглянуто вплив COVID-19 на використання різними видами транспорту. Показано переваги використання індивідуальних електромобілів для запобігання поширенню коронавірусу.

Ключові слова: динаміка, нафта, електромобілі, первинна електроенергія, інвестиції, розвиток, глобалізація, екологія, COVID-19, менеджмент, кліматичні чинники, технічна доцільність, виробництво, світова економіка, перспективи

ВСТУП

Розвиток світової економіки вже з початку 2020 р. найбільш несподіваним чином зіткнувся з давно забутим чинником, новим втіленням якого став COVID-19. Широке і швидке поширення вірусу на всій планеті показало, наскільки розвинена глобалізація. Глобальна економіка виявила вразливість до впливу подібних криз саме в силу її всесвітнього характеру, все проникнених зв'язків, які стирають кордони між країнами, континентами, галузями господарства й підприємствами.

Незважаючи на виклики часу тенденції розвитку, що намітилися раніше, особливо в найбільш значущих країнах світу, пов'язані з найважливішими інноваційними напрямками зберегли загальну спрямованість руху, зазнавши, проте, низку істотних змін. Пророблення проблеми електромобільності, різних чинників впливу на неї, особливо такого негативного, як COVID-19, заслуговують свого аналізу.

МЕТА роботи – дослідити у комплексному вигляді питання менеджменту електромобільності, дії на використання різними видами транспорту в період COVID-19, переваги електромобілів у складних сучасних умовах.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження використано комплексний підхід, методи аналізу й синтезу. Дослідження ґрунтується на офіційних відомостях світової економічної статистики, вивченні даних авторитетних інформаційних агентств.

РЕЗУЛЬТАТИ

В останні місяці на світових ринках спостерігається стійке зростання цін на багато видів енергетичних ресурсів, зокрема, на нафту і природний газ. Так, якщо ціни на нафту марки Brent у вересні 2020 р. знаходилися на рівні 42–45 дол. за барель, то до кінця вересня 2021 р. вони стійко наблизилися до 80 дол. за барель (рис. 1) [1].

За даними агентства Reuters 18 жовтня 2021 р. ціни на нафту досягли найвищого рівня за останні роки. Зокрема, ф'ючерси на марку Brent виросли на 87 центів, або на 1 %, до 85,73 дол. за барель, що є найвищою ціною з жовтня 2018 р. Ф'ючерси на нафтових марках West Texas Intermediate (WTI) виросли на 1,12 дол., або 1,4 %, до 83,40 дол. за барель – це найвищий показник із жовтня 2014 р. [2].

Серйозне зростання цін на паливо для двигунів внутрішнього згоряння, загальна спрямованість якого очевидна, стійко підвищує конкурентні переваги альтернативних видів транспорту.

Водночас літо 2021 р. за багатьма джерелами було найспекотнішим на планеті за всю історію метеоспостережень. Всесвітнє потепління – процес, наростаючий з усе більшою високою швидкістю, явище, яке більше не можна ігнорувати.

Зазначені вище економічні та кліматичні чинники, як й очевидна технічна доцільність, зумовлюють загальну необхідність активного й широкого впровадження електромобільності у систему пасажирського і, у багатьох випадках, вантажного транспорту на всій планеті з тим, щоб протягом декількох десятиліть він витіснив автомобільний транспорт, який понад століття виражено займав домінуючі позиції.

Рис. 1. Динаміка ціни на нафту

Розвиток світової економіки впевнено рухається шляхом переходу до інноваційної моделі зростання, яка повною мірою зачепила провідні країни та все більш активно проникає в господарство багатьох інших держав за винятком деяких аутсайдерів, де процеси змін традиційно йдуть повільно й час в яких, здається, зупинився.

Розроблення й виробництво електромобілів на планеті ведеться провідними автомобільними корпораціями, наприклад, такими як Volkswagen, DaimlerAG, Toyota, BMWAG і багатьма іншими. Особливу, унікальну роль у розвитку електромобільності на планеті грає всесвітньо відомий інноватор, керівник компанії Tesla Ілон Маск.

Певні зусилля у напрямі електромобільності робляться і в нашій країні. Особливе значення тут набуває комплексність даної проблеми. Справжня ефективність широкого впровадження електромобілів і заміна ними традиційного транспорту з двигунами внутрішнього згоряння можливі тільки під час отримання первинної електроенергії екологічними способами, в іншому випадку отриманий ефект буде мати лише обмежений характер.

Слід зазначити, що в Україні було б доцільно розвиток електромобільності поєднувати з прискореним виробництвом і введенням в експлуатацію вітрових електроустановок, а також активного будівництва автошляхів, особливо швидкісних, та розвитку відповідної інфраструктури, з якими в нас існують великі проблеми (рис. 2).

Наукові дослідження, розроблення і випробування моделей, виробництво електромобілів, а також вітрових електростанцій, сонячних станцій, зарядних пристроїв, відповідної інфраструктури, будівництво широкої

мережі автомобільних доріг були б доречні за широкої співпраці з авторитетними зарубіжними фірмами. Насамперед вітрові електроустановки, потім сонячні, могли б забезпечувати значну частину первинної екологічно прийнятної електроенергії, яка служила б джерелом живлення електромобілів.

Використання сонячних електростанцій може бути доцільно там, де це не тягне за собою втрату сільськогосподарських земель, що не дуже підходить для України. Елементи сонячних батарей можуть бути встановлені, наприклад, на дахах різних будівель і споруд, що цілком доречно.

Найважливішим фактором, що змінив звичний плін світової економіки на самому початку 2020 р. з'явився COVID-19, вдаривши по всіх країнах планети й галузях господарства. Його сильний вплив торкнувся, наприклад, світової авіації.

Аналіз вразливості від коронавірусу різних видів транспорту показав наступне. Як видно з табл. 1, приватний автомобільний і електромобільний транспорт має безсумнівні переваги перед багатьма іншими видами транспорту з погляду безпеки від вірусу COVID-19.

Крім того, електромобільний транспорт володіє найважливішими екологічними й економічними перевагами, особливо у разі отримання первинної енергії за допомогою, наприклад, вітрових або сонячних електростанцій.

Водночас психологічний ефект від появи й настільки швидкого поширення у всій планеті цього вірусу буде й далі впливати на поведінку пасажирів. Це стосується боязні здійснення подорожей для авіаційного, залізничного, морського й інших видів транспорту, де передбачається масове перебування людей поруч.

Рис. 2. Комплекс факторів розвитку електромобільності

Таблиця 1 – Вплив коронавірусу на використання видами транспорту

№	Транспорт	Характерні риси і вразливість від вірусу
1	Авіаційний	Масовий вид транспорту, що має ряд унікальних властивостей. Це найбільш швидкий вид транспорту й найважливіший для перевезення на великі відстані. Найбільш значимий вид транспорту для трансокеанських сполучень. Досить дорогий вид транспорту. Великою мірою залежить від погодних умов. Існує небезпека зараження вірусом пасажирів як під час польотів, так і в місцях скупчення, наприклад, в аеропортах.
2	Залізничний	Масовий вид транспорту, що також має низку унікальних властивостей. Менш швидкий, ніж авіаційний вид транспорту. Водночас існують певні види швидкісних поїздів, такі, наприклад, як французький TGV або німецький ICE, які здатні рухатися з досить значними швидкостями, але все ж поступаються швидкості великих літаків. Трансокеанські перевезення цим видом транспорту неможливі. Важливий вид транспорту для перевезення на великі відстані. Дуже малою мірою залежить від погодних умов – за цим критерієм вважається найнадійнішим видом транспорту. Існує небезпека зараження вірусом пасажирів як під час рейсів у поїздах, так і в місцях скупчення, зокрема, у будівлях залізничних вокзалів.
3	Громадський автомобільний і автобусний, електротранспорт	Дуже масовий вид транспорту, найчастіше використовується на невеликих відстанях. Відіграє найважливішу роль у містах, особливо великих. Існує небезпека зараження вірусом під час рейсів в автобусах, трамвайних вагонах, у вагонах метро, тролейбусах, таксі й у місцях скупчення пасажирів, зокрема, у тунелях і на платформах метро, будівлях автовокзалів.
4	Морський і річковий	Важливий трансокеанський вид транспорту. Використовується також на морях і судноплавних річках. Повільний вид транспорту. Існує небезпека зараження вірусом під час рейсів і в місцях скупчення пасажирів, зокрема, у приміщеннях вокзалів.
5	Приватний автомобільний і електромобільні	Найважливіший вид транспорту. У розвинених автомобільних країнах – найбільш значимий транспорт. Транспорт, на відміну від громадського зручний тим, що вільний від розкладу й універсальний у плані маршрутів і відстаней. Досить швидкий вид транспорту, особливо в країнах із наявністю швидкісних автомагістралей. Електромобільний транспорт також має серйозні екологічні переваги. З причини приватного характеру небезпека зараження вірусом вкрай знижена.
6	Велосипедний	Не використовується для переїзду на великі відстані. Найповільніший вид транспорту. Дуже екологічний і перспективний. Дуже поширений у багатьох містах Західної Європи, у Китаї і, тією чи іншою мірою, у всьому світі. А проте за наявності доріг доступний і для руху між містами. Дуже зручний у сільській місцевості, у заповідних районах, для туризму. З причини приватного характеру й руху на відкритому повітрі небезпека зараження вірусом майже виключена.

Крім того, актуальною є така думка: якщо вірус COVID-19 з'явився так раптово, то чому не може з'явитися так само раптово який-небудь інший новий вірус, який буде так само небезпечний і до якого людство буде не готове? У зв'язку з цим на найближчу й більш віддалену перспективу буде справедлива тенденція на розвиток таких видів транспорту, які б виключали контакти людей один з одним. І тут позиції електромобільного приватного транспорту є вкрай вигідними.

За даними Deutsche Welle [3] у ФРН, за підсумками недавніх виборів, до початку переговорів про формування нового уряду десятки німецьких концернів зажадали від майбутнього кабінету вжити конкретних заходів із захисту клімату. У спільному зверненні, оприлюдненому 11 жовтня 2021 р. 69 німецьких компаній із різних галузей економіки закликали новий уряд прискорити впровадження відновлюваних енергоносіїв. У зазначених компаніях трудяться в Німеччині понад 1 млн, а в усьому світі – понад 5 млн осіб, сукупний оборот цих компаній складає близько 1 трлн євро [3]. Це наочно ілюструє все більш активну світову тенденцію декарбонізації, якій значною мірою відповідає розвиток електромобільності в найширшому її значенні.

Криза COVID-19 принесла серйозні проблеми, небачені в дуже далекій ретроспективі. Водночас світова економіка вже у наступному році, як впливає з різних прогнозів, зможе значною мірою подолати

виклики часу і продовжити поступальний розвиток, особливо на таких найважливіших напрямках, як електромобільний і пов'язаних із ним структур. Інновації виступлять джерелом розвитку людства, як це було у всій його історії.

ВИСНОВКИ

Отже, аналіз розвитку інноваційних процесів, проектування і виробництва електромобілів і пов'язаних із ними факторів, зокрема інфраструктурного характеру, дозволив, зокрема, встановити наступне. Аналіз динаміки світових цін на паливні ресурси і вказує на стійке їх підвищення. У статті показана актуальність переходу на поступовий розвиток електромобілів замість традиційно використовуваних автомобілів із двигунами внутрішнього згоряння. Підкреслюється важливість випуску українських електромобілів, акумуляторів, зарядних пристроїв у поєднанні з виробництвом обладнання для таких екологічно чистих джерел електроенергії як вітроелектростанції та сонячні батареї. Розглянуто вплив COVID-19 на світову економіку й на різні види транспорту. Показано переваги використання індивідуальних електромобілів для запобігання поширенню коронавірусу.

У майбутньому наша країна може виступати активним елементом глобального світового електромобільного ринку, що відповідає інноваційному шляху розвитку.

Список використаних джерел

1. Ціна нафти Brent. URL: <https://index.minfin.com.ua/markets/oil/brent/>
2. Oil prices climb as COVID recovery, power generators stoke demand. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/oil-prices-climb-highest-years-covid-recovery-power-generators-stoke-demand-2021-10-18/>
3. В Германии концерны призвали правительство усилить защиту климата. *Deutsche Welle*. URL: <https://p.dw.com/p/41WDe>

References

1. Price for Brent oil. URL: <https://index.minfin.com.ua/markets/oil/brent/> (in Ukrainian).
2. Oil prices climb as COVID recovery, power generators stoke demand. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/oil-prices-climb-highest-years-covid-recovery-power-generators-stoke-demand-2021-10-18/>
3. In Germany, concerns call on government to strengthen climate protection. *Deutsche Welle*. URL: <https://p.dw.com/p/41WDe> (in Russian).

Serhii KHARIN

Doctor of Engineering, Professor, National Technical University Dnipro Polytechnic

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8500-163X>

e-mail: harinsnr625@ukr.net

Yuliia PAPIZH

PhD in Economics, Associate Professor, National Technical University Dnipro Polytechnic

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6460-7862>

e-mail: papizhyuliia@gmail.com

Olena KROVINA

PhD in Economics, Associate Professor, Kryvyi Rih State Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3030-5484>

e-mail: ekrovina24@gmail.com

MANAGEMENT OF E-MOBILITY FOR THE WORLD ECONOMY IN THE CONTEXT OF COVID-19

Introduction. Since the beginning of 2020, the development of the global economy has come across a long-forgotten factor in the most unexpected way, the new incarnation of which has become COVID-19. The widespread and rapid spread of the virus throughout the planet showed how advanced globalization is. The global economy has found itself vulnerable to the effects of such crises precisely because of its worldwide nature. The study of the problem of electromobility, various factors affecting it, especially such a negative one as COVID-19, deserve its analysis.

The purpose of the paper is to investigate in an integrated manner the issues of management of electric mobility, the impact on various modes of transport COVID-19, the advantages of electric vehicles in today's difficult conditions.

Results. The development and production of electric vehicles on the planet is carried out by leading automotive corporations. Certain efforts in the direction of electromobility are being made in our country as well. The complexity of this problem is of particular importance here. The real effectiveness of the widespread introduction of electric vehicles and their replacement of traditional vehicles with internal combustion engines are possible only if primary electricity is obtained by ecological methods, otherwise the effect obtained will be only limited. An analysis of the vulnerability of various modes of transport to coronavirus showed that private road and electric vehicle transport has undoubted advantages over many other modes of transport in terms of security from the COVID-19 virus. In addition, electromobility has major environmental and economic benefits.

Conclusion. The paper also shows the relevance of the transition to the gradual development of electric vehicles instead of traditionally used cars with internal combustion engines. The importance of the production of Ukrainian electric vehicles, batteries, chargers in combination with the production of equipment for such environmentally friendly sources of electricity as wind farms and solar panels is emphasized. The impact of COVID-19 on the global economy and on various types of transport is considered. The advantages of using individual electric vehicles to prevent the spread of coronavirus are shown.

Keywords: Dynamics, oil, electric vehicles, primary electricity, investments, development, globalization, ecology, COVID-19, management, climatic factors, technical feasibility, production, world economy, prospects

Kateryna **PASTUSHENKO**

student, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4604-694X>

Adil Mohamed Abdalla Sultan **AL ALI**

postgraduate student, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6577-6289>

Viktor **ZAMLYNSKYI**

Doctor of Economics, Professor, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7642-2443>

e-mail: zam.agrariy@gmail.com

PROSPECTS OF VENTURE INVESTMENT INNOVATIVE ACTIVITY IN MODERN CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Sustainable development of the country's economy depends on the level of innovation of each enterprise. Enterprises have an unsatisfactory level of innovative development and their strategies do not meet the goals of sustainable development, which is a consequence of many years of erroneous approaches to the management of enterprises and the country's economy. In modern conditions, venture investment is able to overcome the negative trends caused by insufficient funding, low level of interest of business management in innovations with a high level of risk. The paper substantiates the relevance of attracting venture capital for the development of innovative activities of enterprises. It is analyzed how venture investment differs from the usual. The current state and trends of venture investment in Ukraine have been carefully studied. Problems and obstacles to the functioning of the domestic venture business have been identified. Based on the obtained research results and taking into account the best foreign experience, a comprehensive step-by-step technology of attracting venture capital by innovative enterprises on the basis of sustainable development has been formed. The stages of venture financing and the activity of a venture company in general, mechanisms and incentives for increasing interest in the implementation of innovations in accordance with the goals of sustainable development at the enterprise level are considered. The influence of venture entrepreneurship on the innovative activity of companies is investigated. Also, attention is focused on how the venture manager manages the organization. The ways of formation, disadvantages and advantages of using venture capital at the globalized stage of development as a means of promoting new products and technologies on world markets in the context of sustainable socio-economic development are proposed. The paper considers the current state of venture investment and identifies areas for further development in the development of socio-economic system.

Keywords: venture capital, investment resources, innovation-investment mechanism, sources of project financing, venture investments, innovations, management, risk management, economic development

FORMULATION OF THE PROBLEM

Venture business is an important element in scientific and technological progress and is widely used in foreign practice. Investors are closely monitoring the recovery of the market and waiting for the moment when the projected profit will overcome the obstacles of possible risks. At each stage there are players who try to use the patterns of economic development through the redistribution of significant financial resources between different financial centers and industries. The problem of venture business management is relevant in today's high-risk economic environment, as venture capital is the main source of innovation, which contributes to the development of new technologies and increase the competitiveness of the country's economy. As the development of innovation requires high analytical costs and is associated with high risk, due to the fact that not all innovations are justified over time, venture capital is the main source of funding. Therefore, in order to effectively invest in innovation in this business, there are managers. Their main function is to manage the risks that arise when working with venture innovation projects. This is an important component of the success of a venture business. How well risk management will be carried out depends not only on whether investors will receive a return on investment, but also on whether new competitive products will appear on the

market.

The **PURPOSE** of the paper is to study the current state of the venture capital management process and to study how it affects innovation.

Analysis of recent research and publications

The topic of venture capital is not yet widely disseminated and researched in our literature. The urgency of the topic is to improve the Ukrainian economy through the development of innovation in its enterprises. This will not only increase the country's competitiveness in the world market, but also improve its performance in the field of scientific and technological progress. Stabilization of the economic situation necessitates the formation of fundamentally new areas of innovation, development of marketing strategy for financial recovery, based on the historical geoeconomic situation, available resources and production base, government support and available human resources. The implementation of the strategy of sustainable development is possible on the basis of support of national producers, implementation of public-private partnership projects aimed at import substitution, which will create new jobs, increase budget revenues and incomes of Ukrainian citizens. These processes take place in the context of the variability of world economies. But still, many of the domestic scientists are engaged in research on this issue, it is, V.G. Gerasymchuk [1], V.S. Petrenko, M.I. Kareba,

N.V. Drill, et al.

PRESENTING MAIN MATERIAL

The word "venture" is translated from English as risk or risk venture. Venture business is a risk business, that has become the main form of technological innovation, which is characteristic of the conditions of commercialization of research results in knowledge-intensive industries, increasing the risk of capital investment in innovation. Investors take care of 10 projects, two of which will be insufficiently profitable, about three will bring a small income and only some of them have a reasonable income or an income that significantly exceeds the invested financial resources, venture capital (or venture capital investment). Venture capital investment in the world remains one of the most important sources of capital for companies whose rapid growth and sustainable development constantly requires additional foreign investment. Venture funds are a pool of money that is raised from outside investors and that is invested in various startups with the help of fund managers. Investors from whom funds are raised are called Limited partners. They can be either institutional investors: pension funds, trust funds, etc. Or it's wealthy people – people who want to attract riskier assets to their portfolios, thereby investing in venture funds that invest in startups.

Venture Fund Manager – General partner. Its task is to raise a venture fund, find investors and attract money from them. Find the best startups, give money, help them grow and raise income for investors. Thus, if a company provides venture capital, it is a form of investing in innovative activities of enterprises only for a promising idea. That is, venture investors do not receive movable or immovable property, do not have guarantees in the form of savings of the enterprise. This is what distinguishes a venture business from a simple investment. Venture capitalists receive collateral only in the form of a share that is less than the controlling stake of the recipient, i.e. the one, who needs to receive venture capital.

Today, the classic venture investors in Ukraine are primarily single venture funds and investment companies, business incubators and accelerators, business angels and entrepreneurs. So far, there are very few venture funds, but they are ready to consider and support various areas of Ukrainian investment projects and are focused on both domestic and global markets. Among the most active venture funds that are considering investment opportunities in Ukraine are the following: TA Venture, Imperious Group, AVentures Capital, Detonate Ventures, Decarta Capital, Vostok Ventures, Global Technology Foundation, Bukovyna Venture Fund.

In Ukraine, there is a significant demand for venture capital investments, but often the initiators of investment projects are not ready to offer quality investment products. Venture investors in Ukraine face the problem of quality of preparation and viability of investment projects. Venture capitalists typically use a professional approach to selecting investment projects. And the level of financial and economic literacy of the initiators and the quality of preparation of documentation for most projects are insufficient.

The Ukrainian investment and innovation system is

not yet ripe for building a venture business model. The main reasons for this are related to the problems of the domestic investment climate, underdeveloped capital market, the predominance of low technological standards in the national economy, imperfection of the legal system in the field of venture investment, low business transparency, limited number of real investment attractive and innovative proposals. And Ukrainian entrepreneurs and investors are not ready to build a venture business of the European model. All this creates a national task to increase the role of classic venture business in building a new model of Ukraine's economy, which will be based on investment and innovation approach.

The venture financing provided by this business is a long-term loan without any guarantees of repayment. Venture business is an economic financing instrument for the commissioning of companies, their development, as well as the acquisition by the investor in the restructuring of their property.

The venture financing process consists of four stages. These stages correspond to how the project is implemented. At the first stage, certain funds are received to refine the idea and develop a business plan for innovation. The second is the use of these funds to prepare production and release new products to specific customers in order to gain their trust and further receive more orders. The third stage involves the cost of finance to expand production, improve product quality, expand the market. And the fourth is final, here is the "exit" of venture capital from the company, by selling its share or selling investments to a particular investor.

Objects of venture activity include: intellectual property, innovation processes, venture projects, agreements between business entities, shares of venture companies and more. The subjects include inventors or entrepreneurs engaged in innovation, venture investors, venture funds, internal and external venture structures and consumers of products obtained through venture activities.

Venture business is closely linked to innovation. Its importance lies not only in the financing of innovations, but also in the formation of innovation and investment mechanisms. In addition, venture enterprises, by developing new technologies and products, significantly help to save resources in the future, as it reveals a hopeless way to develop research. The advantages also include how they affect competition in the market. By bringing new products to market, venture companies encourage large organizations to innovate.

Venture activity also has four stages, which are presented in the figure below (Fig. 1). The first stage, called "Attracting venture capital funds" involves the search for and formation of sources that will provide investment funds in the future. The second stage is the transformation of venture capital and other resources, such as: material and intellectual, into raw materials, i.e. new projects through which venture activities are carried out. The third stage means an increase in the price at which a certain object of venture activity will be sold, at the expense of used venture investments. And the last, fourth stage, is to achieve the goals of this activity, i.e. to obtain a certain effect of the venture business and its other objects.

Fig. 1. Stages of venture activity

When conducting venture activities, there is always a need for effective risk management of venture financing. Risk management is one of the main areas of activity in which a venture manager must have knowledge.

In general, venture management is a purposeful influence on the team of employees or individual performers to ensure the process of creating and commercializing the results of research and development, launching new competitive technologies, goods, services, ensuring the achievement of certain goals of the organization, managing innovative venture projects.

This type of management is focused on the constant search for opportunities to improve various products or services, it is a radically new innovation that has no analogues. The criterion of success here is the satisfaction of consumer needs; the speed of new products is more important than its quality. Another feature of venture management is that in such an enterprise, all employees must be involved in making management decisions, which leads to a high level of self-control among employees.

So, let's return to the topic of risk management in business. As mentioned earlier, this is the basis of venture management. All activities here are related to him and the ability to quickly adapt to changes in the external environment. Even motivating employees in the company is through risk reward schemes.

For V.G. Gerasimchuk and O.V. Schkolna [1] in a risk management organization, it is necessary, first, to identify the anticipated risks associated with venture capital. The organization of accounting, in general, in my opinion, is one of the most important ways to avoid problems with venture financing, because it helps to have detailed information about the sources of venture capital and the direction of its spending.

Secondly, it is necessary to analyze and evaluate the implementation of project risks. Also V.G. Gerasimchuk notes that in risk management it is necessary to choose the most effective methods of managing these risks and evaluate the results of management at each stage of the innovation project.

Since for Ukraine venture business is a relatively new type of entrepreneurship, this industry in our country is poorly developed. This is primarily due to the lack of qualified specialists in the field of venture investment and insufficient interest of the country's authorities, because we do not have a good basis for doing such business at the legislative level. Therefore, to begin the development of this industry, the government must develop laws that would make Ukraine a comfortable and safe place for venture financiers.

This will improve the Ukrainian economy not only through its own entrepreneurs, but also by attracting foreign investors.

CONCLUSIONS

Venture business has become a new type of investment that has a great impact on the growth of innovative economic development in the country. Because, despite the high risk and uncertainty of the end result, this business is extremely profitable, venture capital is seen as a factor in economic growth and recovery by bringing new products to market that meet societal needs. The work of a manager in this business is especially important. It is the venture manager who determines how risky a project is, analyzes the external and internal factors influencing the company's work, develops a business plan and monitors its implementation. An effective manager in a venture company is the key to success, an indicator of how much the investment provided by the business for an innovative project will pay off.

Ukrainian venture business is currently only developing, and is at an early stage of this development. An important task of the country is to focus on government support for venture business, especially its reputational component and the conditions of the company's growth in accordance with the global goals of sustainable development. Ukraine should start creating favorable conditions for venture investment as soon as possible. Because we believe that venture financing is very promising and important for the transition of our country to an innovative type of development, which in turn will inevitably lead to an improvement in the economy of Ukraine. Based on the definition of the economic essence of innovation, its main advantages are highlighted, and it is proved that venture activity at the present stage is a new investment mechanism. Namely, an effective tool for separating the money and other resources of different owners, a way to centralize them to solve problems of development of risky businesses with the concentration of efforts of all performers. To intensify it in Ukraine, it is necessary to form an infrastructure, the main elements of which will be internal, external and joint ventures, as well as venture funds. A special role is given to consulting and implementation companies that promote venture entrepreneurship. Our research shows that when comparing venture investments with other sources of financing investment projects of enterprises in today's difficult economic conditions, there is a high risk of non-return of invested funds and the need for additional financing while strategic business support. In order to fully enter Ukrainian products on the world market, the use of venture capital is an appropriate and necessary criterion

for creating an optimal structure for financing economic reform projects.

The development of a strategy for sustainable development of the enterprise requires the study of market opportunities, their evaluation and implementation of the most acceptable areas of investment development, is the

study of the best foreign experience in the implementation of venture investment agreements. Therefore, further research should be conducted in line with the formation of strategies for innovative development of enterprises on the basis of sustainable development.

References

1. Herasymchuk V.H., Shkolna O.V. Risk management in foreign venture financing of innovative projects. *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic"*. 2008. № 628. pp. 424-429. (in Ukrainian).
2. Petrenko V.S., Karнаushenko A.S. Financing of innovative youth entrepreneurship by attracting venture funds. *Business Inform.* 2020. № 7. pp. 242-248. (in Ukrainian).
3. Zamlynskyi V.A. Status and prospects for improving the information management of venture investment processes. *Accounting and Finance*. 2015. № 4. pp. 15-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2015_4_4 (in Ukrainian).
4. Zamlynskyi V.A. Management of venture investment risks in the food sector. *Economy: the realities of time. Scientific journal*. 2016. № 1 (23). pp. 99-106. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2016/No1/99.pdf>
5. Zamlynskyi V.A. Role of analytical tools and venture capital in building marketing strategy of the agricultural and food sector development. *Bulletin of Chernihiv State Technological University*. 2014. № 3 (75). pp. 202-210. URL: <https://economic-vistnic.stu.cn.ua/tmp/pdf/1350.pdf> (in Ukrainian).
6. Management vectors of successful business construction of the company in risk conditions / A.V. Buzunar, et.al. *Challenges in Science of Nowadays: Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference* (Washington, USA, November 26-28, 2020). EnDeavours Publisher, 2020. pp. 148-158. DOI: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/6305>
7. Zamlynskyi V.A. The current state and prospects of venture investment as a component of financial support for innovation in Ukraine. *Foreign trade: economics, finance, law*. 2014. № 5-6. pp. 172-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2014_5-6_19 (in Ukrainian).

Список використаних джерел

1. Герасимчук В.Г., Школьна О.В. Управління ризиками в іноземному венчурному фінансуванні інноваційних проєктів. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2008. № 628. С. 424-429.
2. Петренко В.С., Карнаушенко А.С. Фінансування інноваційного молодіжного підприємництва шляхом залучення венчурних коштів. *Журнал Бізнес Інформ*. 2020. № 7. С. 242-248.
3. Замлинський В. А. Стан та перспективи удосконалення інформаційного забезпечення управління процесами венчурного інвестування. *Облік і фінанси*. 2015. № 4. С. 15-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2015_4_4
4. Замлинський В.А. Управління ризиками венчурного інвестування в продовольчій сфері. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2016. № 1 (23). С. 99-106. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2016/No1/99.pdf>
5. Замлинський В.А. Роль аналітичних інструментів та венчурного капіталу в побудові маркетингової стратегії розвитку аграрно-продовольчого сектору. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2014. № 3 (75). С. 202-210. URL: <https://economic-vistnic.stu.cn.ua/tmp/pdf/1350.pdf>
6. Management vectors of successful business construction of the company in risk conditions / A.V. Buzunar, et.al. *Challenges in Science of Nowadays: Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference* (Washington, USA, November 26-28, 2020). EnDeavours Publisher, 2020. pp. 148-158. DOI: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/6305>
7. Замлинський В.А. Сучасний стан та перспективи розвитку венчурного інвестування як складової фінансового забезпечення інноваційної діяльності України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. № 5-6. С. 172-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2014_5-6_19

Катерина Валеріївна ПАСТУШЕНКО

студентка, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4604-694X>

Адель Мохамед Абдула Султан АЛЬ-АЛІ

аспірант, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6577-6289>

Віктор Анатолійович ЗАМЛИНСЬКИЙ

д.е.н., професор, викладач, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7642-2443>

e-mail: zam.agrariy@gmail.com

ПЕРСПЕКТИВИ ВЕНЧУРНОГО ІНВЕСТИВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ

Стійкий розвиток економіки країни залежить від рівня інноваційної діяльності кожного підприємства. Підприємства мають незадовільний рівень інноваційного розвитку та їхні стратегії не відповідають цілям стійкого розвитку, що є наслідком багаторічних хибних підходів до управління підприємствами та економікою країни. В сучасних умовах саме венчурне інвестування здатне подолати негативні тенденції, викликані недостатнім фінансуванням, низьким рівнем зацікавленості керівництва підприємств в інноваціях з високим рівнем ризику. У статті обґрунтовано актуальність залучення венчурних інвестицій для розвитку інноваційної діяльності підприємств. Проаналізовано, чим венчурне

інвестування відрізняється від звичайного. Ретельно досліджено сучасний стан і тенденції розвитку венчурного інвестування в Україні. Ідентифіковано проблеми та перешкоди функціонування вітчизняного венчурного бізнесу. На підставі отриманих результатів дослідження та врахування кращого іноземного досвіду сформовано комплексну поетапну технологію залучення венчурного капіталу інноваційними підприємствами на засадах стійкого розвитку. Розглянуто етапи венчурного фінансування та загалом діяльності венчурної компанії, механізми і стимули для підвищення зацікавленості у впровадженні інновацій у відповідності до цілей стійкого розвитку на рівні підприємства. Досліджено те, який вплив має венчурне підприємництво на інноваційну діяльність компаній. А також акцентовано увагу на тому, як проводить управління організацією венчурний менеджер. Запропоновані шляхи формування, недоліки та переваги використання венчурного капіталу на глобалізованому етапі розвитку як засобу просування нових продуктів і технологій на світові ринки в контексті забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. У статті розглянуто сучасний стан венчурного інвестування та визначені напрями подальшого розвитку у розбудові соціально-економічної системи.

Ключові слова: венчурний капітал, інвестиційні ресурси, інноваційно-інвестиційний механізм, джерела фінансування проєктів, венчурні інвестиції, інновації, менеджмент, управління ризиками, економічний розвиток

Алла Григорівна ІВАЩЕНКО

к.е.н., доцент, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6297-4183>e-mail: algriv3@gmail.com**Тетяна Борисівна ГОРОДЕЦЬКА**

к.е.н., доцент, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5091-380X>e-mail: gorodetskaya85@gmail.com**Софія Олександрівна МЕЛЕШКЕВИЧ**

студентка, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4293-0137>e-mail: meleshkevich_2020@ukr.net**ОГЛЯД СУЧАСНОГО СТАНУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ У КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

У статті надано теоретичні засади особливостей процесу споживчого кредитування в комерційних банках – визначено економічну суть споживчого кредиту, його об'єкти, інструменти, строки надання, етапи здійснення, призначення та механізми погашення кредитної заборгованості, а також основні ризики споживчого кредитування, на які наражаються банки. Надано огляд сучасного стану та розвитку банківського споживчого кредитування в Україні. Проведено аналіз динаміки активів та кредитного портфеля банків України, а саме аналіз кредитів фізичних осіб та аналіз обсягу та частки споживчих кредитів у складі загальної суми кредитів фізичних осіб, у складі кредитного портфеля та активів банків у 2015–2021 рр. Досліджено особливості формування роздрібного кредитного портфеля українських банків та окреслено напрями вдосконалення рівня організаційно-економічного забезпечення споживчого кредитування банків України.

Ключові слова: споживчий кредит, кредитний ризик, кредитний портфель, непрацюючі кредити (NPL), процентні ставки, анuitет

ВСТУП

Необхідною умовою забезпечення стабільності банківської системи є розвиток банківського кредитування. Постійна зміна умов на ринку банківських послуг та відкритість зовнішньому середовищу вимагають від банків постійного пошуку ринків та механізмів кредитування, зокрема споживчого кредиту. Саме від розвитку споживчого кредитування залежить формування та підвищення платоспроможного попиту населення, а відтак, і розвиток економіки загалом. Тому активація довгострокового, доступного для позичальників банківського кредитування є одним із найважливіших завдань стратегічного розвитку України.

За останні роки саме у секторі споживчого кредитування намітилась тенденція росту, що, з одного боку, стало певним індикатором активізації кредитної діяльності банків, але, з іншого, стрімке зростання обсягів кредитування фізичних осіб призвело до зростання проблемної заборгованості та, як результат, до збитковості діяльності окремих банків. Тому існує об'єктивна необхідність підвищення рівня організаційно-економічного забезпечення споживчого кредитування банків України з метою уникнення кредитного ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вагомий внесок у дослідження розвитку споживчого кредитування в Україні зробили такі провідні вітчизняні науковці, як М. Алексеєнко, О. Васюренко, О. Вовчак, О. Дзюблюк, С. Єгоричева, А. Єпіфанов, І. Івасів, О. Комісарчик, О. Купрієнко, М. Крупка, І. Лютий, В. Міщенко, А. Мороз, Л. Примостка, М. Савлук та ін.

Віддаючи належне їх значному внеску у вивченні заданої проблематики, слід зазначити, що існує потреба: у подальшому вдосконаленні організаційно-економічного забезпечення споживчого кредитування та інституційних засад управління споживчими ризиками; в обґрунтуванні ефективності використання окремих методів та інструментів; в оцінюванні кредитоспроможності позичальників та механізмів роботи з проблемною заборгованістю; в аналізі сучасного стану споживчого кредитування у вітчизняному банківському секторі як найбільш прибуткового сегменту банківського бізнесу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У написанні статті використано загальноприйняті наукові методи дослідження, а саме: *структурно-логічний* (у побудові структури роботи); *абстрактно-логічний* (в аналізі наукової літератури, теоретичного узагальнення, формуванні висновків про сутність споживчого кредиту, його впливу на соціально-економічну сферу); *декомпозиції* (для розкриття мети дослідження й постановки завдань); *системного підходу* (для обґрунтування висновків і пропозицій стосовно вдосконалення операцій із надання споживчих кредитів у банках, підвищення їх ефективності й зниження ризикованості); *фінансово-економічний аналіз* (в оцінюванні основних показників кредитної діяльності банків) *метод порівняльного аналізу* (для оцінювання кредитної діяльності банків України на ринку роздрібних банківських послуг); *метод групування та узагальнення економічних показників* (для дослідження динаміки кредитного портфеля банків); *табличний метод* (для

подання результатів дослідження).

МЕТА статті – систематизації теоретичних основ та практичних механізмів організаційно-економічного забезпечення споживчого кредитування банків України. Дослідження особливостей сучасного розвитку банківського споживчого кредитування в Україні, аналіз роздрібного кредитного портфеля українських банків, а також обґрунтування напрямів підвищення ефективності системи кредитування фізичних осіб на споживчі цілі.

РЕЗУЛЬТАТИ

Закон про споживче кредитування набув чинності 10 червня 2017 р. Закон покликаний побудувати комплексну систему регулювання ринку споживчого кредитування з метою забезпечення захисту прав позичальників. Цьому мало сприяти встановлення вимог з надання кредитодавцем переддоговірної інформації про умови кредитування (паспорт споживчого кредиту), зазначення у рекламі, переддоговірній інформації та договорах реальної річної процентної ставки, обов'язковості оцінювання кредитоспроможності позичальника тощо [6].

Поява Закону про споживче кредитування практично збіглася у часі з відновленням кредитної активності після фінансової кризи у 2013–2014 рр. Протягом 2017–2019 рр. обсяг банківських споживчих кредитів збільшився на 71 % (зокрема, у національній валюті – на 144 %). У 2020 р. внаслідок запровадження карантину, різкого падіння споживчих настроїв та посилення банками жорсткості стандартів кредитування відбувся злам вищезазначеної тенденції: обсяг банківських споживчих кредитів за підсумками року скоротився на 1,7 % (у національній валюті – на 0,5 %) [6].

З початку 2021 р., незважаючи на продовження карантинних обмежень, відбулося поживлення кредитної активності, і за підсумками I-ого півріччя 2021 р. залишки за споживчими кредитами, виданими банками України, зросли на 11 %. За останніми оцінками НБУ якість роздрібного кредитного портфеля банків України та боргове навантаження населення залишаються на прийнятному рівні [6].

Отже, банки швидко пристосувалися до карантинних умов роботи й нарощують кредитування у роздрібному сегменті, тобто кредитування фізичних осіб, яке активно зростає вже більше трьох останніх років. Так, обсяг кредитів фізичних осіб банків України склав у 2019–2021 рр.: 206,7 – 199,6 – 230,1 млрд грн, а обсяг споживчих кредитів банків України у складі загальної суми кредитів фізичним особам, склав у 2019–2021 рр.: 173,7 – 170,7 – 189,5 млрд. грн. відповідно за роками, та вийшов за обсягом на рівень найбільшого кредитування споживачів, який був у 2008 р. (186,1 млрд грн), за період з 2008 до 2021 рр. (табл. 1; 2).

Частка кредитів фізичних осіб у загальному кредитному портфелі банків України у 2019–2021 рр. становила 20,0 % – 20,7 % – 22,2 %, відповідно за роками. Загалом це сталося за рахунок зростання споживчих кредитів, частка яких у складі загальної суми кредитів фізичним особам склала у 2019–2021 рр.: 84,0 % – 85,5 % – 82,4 % відповідно за роками.

Стосовно же частки споживчих кредитів банків України у кредитному портфелі банків та в їх активах

у 2019–2021 рр., то вона становила 16,8 % – 17,7 % – 18,3 % та 11,6 % – 9,4 % – 9,8 % відповідно за роками (табл. 2).

Так, аналіз структури роздрібного кредитного портфеля українських банків засвідчив домінування в ньому споживчих кредитів. Однак, варто зазначити, що у структурі роздрібного кредитного портфеля банків (кредитного портфеля фізичним особам) іпотечні кредити (це кредити населенню на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, які згідно із класифікацією НБУ не включають до споживчих кредитів) протягом усього періоду не перевищували 20,0 %. Така ситуація вказує на те, що зараз українські банки більшою мірою готові надавати дороговартісні короткострокові та карткові кредити. Тоді як якість роздрібного кредитного портфеля банків значною мірою визначається наявністю стійкої тенденції до зростання довгострокового кредитування, що б свідчило про можливості банків формувати відповідну ресурсну базу, а також можливості фізичних осіб погашати такі позики [5].

Оскільки споживчий кредит є одним із ключових видів банківського кредиту та входить до складу важливих активних операцій комерційних банків, то його нарощування не могло не позначитись на прибутковості БСУ за останні роки. На сьогодні український банківський сектор є добре капіталізованим та високоприбутковим (чистий прибуток БСУ у 2020 р. склав 43,1 млрд грн, а на 01.10.2021 р. – 51,4 млрд грн) (табл. 3).

Отже, за останні роки саме сектор споживчого кредитування показував позитивну динаміку, що, з одного боку, стало певним індикатором активізації кредитної діяльності банків, але, з іншого – стрімке зростання обсягів кредитування фізичних осіб призвело до зростання проблемної заборгованості та, як результат, – до розбалансування діяльності окремих банків. Так, частка непрацюючих кредитів (NPL) у кредитному портфелі банків України на кінець 2019–2021 рр. склала: 48,9 % – 41,0 % – 33,3 %, що дорівнює 530,8 – 395,1 – 344,8 млрд грн, відповідно за роками (табл. 2; 3).

Аналіз сучасних процесів управління ризиками споживчого кредитування в банках України свідчить, що його рівень ще залишається низьким. Найбільш поширеним методом мінімізації ризику є завищення процентної ставки або встановлення різних видів доплат, внаслідок чого ризики споживчого кредитування перекладаються на відповідальних позичальників. Через це ризики посилюють загрози стійкості банків і банківської системи загалом.

Так, дані НБУ стосовно вартості кредитів для населення свідчать про те, що протягом аналізованого періоду найдорожчими були кредити готівкою, відсоткова ставка за якими складала в середньому 79,3 % річних. Відсоткова ставка за картковими кредитами в середньому становила 60,5 % річних.

Високі значення кредитних ставок пояснюються високими ризиками цих видів кредитування, адже такі позики надаються без забезпечення та гарантій.

Процентні ставки за кредитами у банківській системі України (БСУ) на 01.10.21 наведено у табл. 4.

Таблиця 1 – Обсяг споживчих кредитів банків в Україні у 2006–2021 рр., залишок на кінець періоду, млрд грн [6].

Показник / рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Обсяг споживчих кредитів банків в Україні, усього, зокрема	186,1	137,1	123,0	126,2	125,0	137,3	135,1	104,9	101,6	122,0	151,6	173,7	170,7	189,5
– споживчі кредити у національній валюті	66,7	52,2	52,5	71,1	85,4	108,2	95,8	66,7	64,9	93,4	125,4	158,3	157,6	178,4
– споживчі кредити в іноземній валюті (за курсом НБУ)	119,4	84,9	70,5	55,1	39,6	29,1	39,3	38,2	36,7	28,6	26,2	15,4	13,1	11,1

Таблиця 2 – Динаміка активів і кредитного портфеля банків України у 2015-2021 рр. (на кінець року, млрд грн)

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Темп приросту до базового року, %	2020 р. (станом на 01.09)	2020 р.	2021 р. (станом на 01.10)
Активи банків, млрд грн	1 254,4	1 256,3	1 333,8	1 359,7	1 493,3	19,1	1 651,6	1 822,8	1 931,9
Кредитний портфель банків, млрд грн	1 009,7	1 005,9	1 036,7	1 118,9	1 033,4	2,3	1 062,8	963,7	1 035,4
Частка кредитного портфелю банків (кредитів) в їх активах, % (за нормативом 65%)	80,5	80,1	77,7	82,3	69,2	–	64,3	52,9	53,6
Непрацюючі кредити (NPL) у кредитному портфелі банків, млрд грн	370,2	407,7	595,0	630,8	530,8	43,4	575,4	395,1	344,8
Частка непрацюючих кредитів (NPL) у кредитному портфелі банків, % (за нормативом 30%)	36,7	32,5	54,5	52,9	48,4	–	48,9	41,0	33,3
Кредити суб'єктам господарювання, млрд грн	830,6	847,1	864,4	919,1	821,9	–1,0	839,9	752,5	785,0
Частка кредитів суб'єктів господарювання у кредитному портфелі банків, %	82,3	84,2	83,4	82,1	79,5	–	79,0	78,1	75,8
Кредити фізичним особам, млрд грн	175,7	157,4	170,8	196,9	206,7	17,6	217,4	199,6	230,1
Частка кредитів фізичних осіб у кредитному портфелі банків, %	17,4	15,6	16,5	17,6	20,0	–	20,4	20,7	22,2
Обсяг споживчих кредитів банків України в складі загальної суми кредитів фізичним особам, млрд грн	104,9	101,6	122,0	151,6	173,7	65,6	–	170,7	189,5
Частка споживчих кредитів банків України в складі загальної суми кредитів фізичних осіб, %	59,7	64,5	71,4	76,9	84,0	–	–	85,5	82,4
Частка споживчих кредитів банків України у кредитному портфелі банків, %	10,4	10,1	11,8	13,5	16,8	–	–	17,7	18,3
Частка споживчих кредитів банків України в активах банків, %	8,4	8,1	9,1	11,1	11,6	–	–	9,4	9,8

Таблиця 3 – Сукупні дані по банківській системі України (БСУ) (сумарні показники у всіх українських комерційних банках, включаючи банки, що знаходяться у державній власності), млн грн [1]

№	Назва показника	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	01.10.2021
1.	Кількість діючих банків,	82	77	75	74	71
	з них: з іноземним капіталом,	38	37	35	33	33
	зокрема зі 100% іноземним капіталом	18	77	23	23	23
2.	АКТИВИ	1 333 831	1 359 703	1 494 460	1 822 814	1 931 916
	Активи в іноземній валюті	506 883	494 623	491 855	585 349	590 787
	Загальні активи (не скориг. на резерви за активними операціями),	1 839 958	1 910 614	1 982 628	2 209 287	2 261 692
	з них: нерезиденти	172 675	175 197	222 018	–	–
	Загальні активи (не скориг. на резерви за активними операціями) в іноземній валюті	755 191	778 773	717 422	745 788	702 478
	Готівкові кошти	44 099	46 941	56 878	73 348	74 268
	Банківські метали	344	344	369	572	395
	Кошти в НБУ	37 357	35 549	76 126	2 002	5 2103
	Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	96 280	86 748	118 221	176 041	203 285
	Строкові вклади в інших банках та кредити надані іншим банкам	28 350	33 699	34 995	2 037	61 300

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7
	Кредити надані клієнтам,	1 036 745	1 118 860	1 033 539	963 664	1 035 359
	з них:					
	кредити, що надані органам державної влади	1 517	2 865	4 724	11 545	20 109
3.	кредити, що надані суб'єктам господарювання	864 412	919 071	822 020	752 503	785 030
	кредити, що надані фізичним особам	170 774	196 859	206 761	199 556	230 109
	кредити, що надані небанківським фінансовим установам	42	66	33	60	112
3.1	Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції	425 803	480 615	538 943	791 345	717 894
3.2	Резерви за активними операціями банків (з урахуванням резервів, які обліковуються на позабалансових рахунках)	511 062	556 445	492 069	375 459	332 789
	ПАСИВИ	1 333 831	1 359 703	1 494 460	1 822 814	1 931 916
	Капітал	161 108	154 960	200 854	210 640	230 542
	з нього: статутний капітал	495 377	465 532	470 712	479 932	481 975
	Зобов'язання банків	1 172 723	1 204 743	1 293 606	1 612 174	1 701 374
	Зобов'язання банків в іноземній валюті	613 681	587 940	568 561	647 002	625 322
4.	Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків	50 240	42 178	23 912	–	–
	Кошти суб'єктів господарювання	403 955	406 367	498 156	646 491	688 274
	Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)	478 100	508 457	552 592	682 029	688 453
	Кошти небанківських фінансових установ	22 907	23 794	26 885	34 704	40 871
5.	Рентабельність активів, %	-1,93	1,69	4,72	2,54	3,67
6.	Рентабельність капіталу, %	-15,84	1,69	4,72	19,97	32,08
7.	Частка простроченої (проблемної) заборгованості – непрацюючі кредити (NPL) у кредитному портфелі банків, % (за нормативом 30 %)	54,5	52,9	48,4	41,0	33,3
8.	Чистий прибуток (збиток)	-24 400,0	8 300,0	59 600,0	41 300,0	51 400,0

Таблиця 4 – Процентні ставки за кредитами по БСУ, % річних [1]

Показник	Лютий 2021 р.	Березень-вересень 2021 р.	Зміна, %
Процентні ставки за новими кредитами (без урахування овердрафту), з них:	11,0	11,1	0,1
– корпоративний сектор	7,7	7,8	0,2
у національній валюті	8,2	8,3	0,2
в іноземній валюті	4,3	4,3	0,0
– домашнє господарство (крім фізичних осіб-підприємців)	34,7	34,4	-0,2
у національній валюті	34,7	34,4	-0,2
в іноземній валюті	6,4	6,2	-0,2

Проведений аналіз сучасного стану споживчого кредитування у БСУ показав, що існує об'єктивна необхідність систематизації теоретичних основ та практичних механізмів управління споживчими кредитами банків, адже подальший розвиток споживчого кредитування значною мірою залежить від рівня та якості управління ризиками, на які наражаються банки у процесі здійснення цього виду діяльності.

Отже, споживчий кредит надається банками та небанківськими фінансово-кредитними установами фізичній особі-резиденту України переважно у національній валюті (можливо, і в розрізі валют) з урахуванням її кредитоспроможності з метою придбання споживчих товарів (робіт, послуг), що використовуються для невиробничих потреб на умовах повернення, строковості та платності.

Об'єктом споживчого кредитування може бути практично кожний предмет споживання (товар або послуга). Кредитують купівлю побутової та оргтехніки, автомо-

білів, оплату навчання, відпочинку, лікування тощо.

Згідно з класифікацією НБУ споживчі кредити не включають кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості.

За даними українських банків для кредитування на поточні потреби вони застосовують *три основні інструменти споживчого кредитування: кредитні картки* (включно з овердрафтами), *кеш-кредити* (передбачають одноразову видачу банком визначеної договором суми кредиту в готівковій або безготівковій формі) та *кредити на придбання товарів* (зазвичай це купівля побутової техніки). Кредити банків України на поточні потреби становлять 70 % від їх роздрібного портфеля (з них 80 % – кредити на придбання товарів, 20 % – карткові кредити), 20 % від роздрібного портфеля банків – це кредити на придбання нерухомості, а 7 % від роздрібного портфеля банків – це автокредити та 3 % – на інші цілі.

Встановлено, що ефективність споживчих кредитів значно залежить від їх строковості. Найбільш ефек-

тивними з них є короткострокові позики до одного року, а ефективний термін довгострокових кредитів складає три роки. Надання надто довгих кредитів із терміном більше трьох років створює ризик зниження ефективності банківської діяльності під час припинення зростання обсягів споживчих кредитів.

Серед етапів здійснення кредитування фізичних осіб виокремлюють:

- розгляд заявки клієнта на отримання позики;
- оцінювання кредитоспроможності фізичної особи та вивчення можливих ризиків. Для оцінювання кредитоспроможності фізичних осіб банками використовуються наступні методики: скорингові моделі; визначення коефіцієнта платоспроможності; андеррайтинг; оцінювання кредитної історії.

Зазвичай вивчення кредитоспроможності індивідуальних позичальників здійснюється за бальною системою оцінювання надійності клієнтів:

- визначення основних параметрів позички та підготовка до складання кредитного договору;
- проведення переговорів із позичальником і підписання кредитного договору;
- контроль за цільовим використанням об'єкта кредитування;
- виплата кредиту разом із відсотками й закриття справи про кредитування.

Клієнт у разі неспроможності сплати боргу у визначений термін має право на пролонгацію кредитної угоди.

Отже, вдала кредитна політика комерційного банку у сфері споживчого кредитування багато в чому визначається рівнем організаційно-економічного забезпечення споживчого кредитування, що являє собою систему дій, організаційно-економічних прийомів, методів управління та інструментів впливу, за допомогою яких вводиться у дію процес споживчого кредитування:

- організація процесу споживчого кредитування;
- оцінювання кредитоспроможності позичальників;
- управління споживчим кредитним портфелем;
- управління ризиками банківського споживчого кредитування;
- класифікація споживчих кредитів і формування резервів покриття можливих втрат за проблемними споживчими позиками;
- механізм роботи з проблемною заборгованістю за споживчими кредитами.

Механізми погашення кредитної заборгованості мають важливе значення у споживчому кредитуванні і впливають на його ефективність. Для банків найбільш ефективною та перспективною схемою погашення кредитної заборгованості за споживчими позиками є схема за формулою «ануїтет». Також використовується класична схема. Особливої уваги заслуговують комбіновані схеми погашення кредитної заборгованості зі збереженням суми основного боргу. Такі схеми значно збільшують доходність споживчих кредитів.

Особливість класичної схеми погашення кредиту полягає в тому, що відсотки щомісяця будуть нараховуватися на залишкову суму невиконаних коштів, тобто на заборгованість, що залишилася. На початку терміну розміри платежів вище, але з кожним новим періодом вони зменшуються. До переваг системи відносять обсяг платежів, який знижується, і, відповідно,

знижується навантаження на боржника. Зацікавить тих споживачів, хто невпевнений у майбутніх доходах, особливо у разі, коли це довгострокове кредитування і позика чимала; тих, хто має нестабільний прибуток у певні періоди, та тих, хто хоче скоротити переоплати. За таким типом тіло позики може бути погашеним за кілька місяців, що значно розвантажить боржника в наступному.

Ануїтетна схема погашення кредиту – означає, що платежі мають однаковий розмір весь термін дії договору. Під час внесення перших у них будуть переважати відсотки, в середині вони порівнюються, а в останні місяці користувач гасить основний розмір заборгованості. Головна перевага в тому, що щомісячні виплати фіксовані і не потрібно кожного разу звертатися за розрахунками. Подібний крок вигідний тим, хто: має невеликий прибуток і класична схема погашення кредиту для нього важка; хоче знизити напругу на початку терміну; хоче заздалегідь планувати бюджет сім'ї і певний платіж йому зручний; планує скористатися тим, що обсяг першого внеску залежить від дня оформлення позики.

Якщо порівнювати класичну схему погашення кредиту й ануїтет для довгострокових позик, обсяги переоплат будуть значно відрізнятися. За 15 років виплати за ануїтетною схемою погашення кредиту будуть приблизно в 1,5 рази більше, хоча на перший погляд саме ця форма здається найбільш зрозумілою і простою.

Основними ризиками споживчого кредитування виступають кредитний, процентний, валютний, системний (ринковий) та стратегічний ризики.

До напрямів зниження споживчих кредитних ризиків є поєднання споживчих кредитів із нетиповими для банків видами діяльності. Необхідною умовою зменшення кредитних ризиків є подальший розвиток започаткованого банками кредитного страхування. Для забезпечення його ефективності доцільним є надання банкам права здійснення страхових послуг на законодавчому рівні. Для зменшення кредитних ризиків рекомендовано прискорити розвиток кредитного страхування за участю банків.

Мінімізація стратегічних ризиків у споживчому кредитуванні можлива за умови наближення банків до торгових посередників у наданні сумісних послуг населенню, що збільшить обсяги кредитів та їх доходність.

Особливої уваги потребують валютні ризики, оскільки вони активно поширюються під впливом швидкого розвитку інвалютного кредитування. Проведений аналіз можливих шляхів мінімізації валютних ризиків показав, що найбільш надійним для банківської системи шляхом є згортання інвалютних позик та посилення гривневого кредитування.

ВИСНОВКИ

Дослідження ринку роздрібного банківського кредитування в Україні дозволило визначити основні тенденції та проблеми його розвитку, а також визначитися із напрямками його вдосконалення.

Так, банки України швидко пристосувалися до карантинних умов роботи й активно нарощували кредитування фізичних осіб як мінімум вже більше трьох останніх років загалом за рахунок зростання споживчих кредитів. Оскільки споживчий кредит є одним із

ключових видів банківського кредиту і входить до складу важливих активних операцій комерційних банків, то його нарощування не могло не позначитись на прибутковості БСУ за останні роки. На сьогодні український банківський сектор є добре капіталізованим та високоприбутковим.

Однак, незважаючи на позитивну динаміку у сфері споживчого кредитування банків України, аналіз структури роздрібного кредитного портфеля БСУ засвідчив, що українські банки більшою мірою готові надавати дороговартісні карткові та короткострокові споживчі кредити. Тоді як якість роздрібного кредитного портфеля банків значною мірою визначається наявністю стійкої тенденції до зростання довгострокового кредитування, яке би свідчило про можливість банків формувати відповідну ресурсну базу, а також можливості фізичних осіб погашати такі позики.

Отже, для банків споживче кредитування має більш високу ефективність порівняно з корпоративним кредитуванням, а це зі свого боку гальмує фінансування реального сектору економіки країни. Це зумовлено короткостроковістю та високою дохідністю операцій споживчого кредитування, що залежить не тільки від встановлених відсоткових ставок за угодою, а й додаткових доходів від супроводжуючих послуг. Високі значення кредитних ставок до споживчих кредитів пояснюються високими ризиками цих видів кредитування, адже такі позики надаються без забезпечення та гарантій.

Так, аналіз сучасних процесів управління ризиками споживчого кредитування в банках України показав, що його рівень ще залишається низьким. Найбільш

поширеним методом мінімізації ризику є завищення процентної ставки або встановлення різних видів доплат, внаслідок чого ризики споживчого кредитування перекладаються на відповідальних позичальників. Через це ризики посилюють загрози стійкості банків і банківської системи загалом.

Безумовно, стрімкий розвиток споживчого кредиту зумовлює високий динамізм БСУ. Однак водночас з'являються негативні проблеми, що потребують вирішення. Недостатньо відпрацьованими є механізми рефінансування споживчих кредитів. Їх активізація можлива за умови формування вторинних ринків споживчого кредитування. Залишається надто високою вартість таких позичок за рахунок високих процентних ставок та високих цін на суміжні послуги. Зростають обсяги проблемних кредитів. Недосконалим залишається законодавство у частині претензійно-позовної роботи кредиторів.

Важливим напрямом підвищення прибутковості споживчого кредитування є покращання якості кредитів. Для цього рекомендується удосконалення роботи підрозділів банку з моніторингу проблемних кредитів, застосування скорингових систем, впровадження страхування фінансових ризиків банків за картковим кредитуванням.

Зважена кредитна політика банків зі встановлення відсоткових ставок, постійний моніторинг складових кредитного портфеля та управління ризиками мають призвести до зростання обсягів споживчого кредитування і вдосконалення системи управління якістю їх кредитного портфеля.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Національного банку України. URL: www.bank.gov.ua
2. Про затвердження Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України: Постанова НБУ № 97 від 18.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0097500-19#Text>
3. Про споживче кредитування: Закон України № 1734–VIII від 15.11.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>
4. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова НБУ № 64 від 11.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>
5. Заславська О.І. Аналіз та оцінка сучасного стану роздрібного банківського бізнесу в Україні у сфері кредитування. *Науковий вісник Ужгородського Університету*. 2021. Вип. 1 (57). С. 114–120.
6. Звіт за результатами дослідження ринку банківського споживчого кредитування (четверта хвиля): Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». Київ, 2021. 27 с. URL: <http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2021/10/Ukr-Banks-Mystery-Shopping-Report-Oct-2021.pdf>
7. Городецька Т.Б., Зайченко К.С., Івашченко А.Г. Методичні підходи до зниження кредитного ризику. *Економіка. Фінанси. Право*. Київ, 2021. № 11. С. 15–23.

References

1. Official site of the National Bank of Ukraine. URL: www.bank.gov.ua
2. On approval of the Regulations on the organization of the process of management of problem assets in banks of Ukraine: Resolution of the NBU № 97 of 18.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0097500-19#Text>
3. On consumer lending: Law of Ukraine № 1734–VIII of 15.11.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>
4. Regulations on the organization of the risk management system in banks of Ukraine and banking groups: Resolution of the NBU № 64 of June 11, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>
5. Zaslavskaya O.I. Analysis and assessment of the current state of retail banking in Ukraine in the field of lending. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University*. 2021. Issue. 1 (57). pp. 114–120. (in Ukrainian).
6. Bank Consumer Lending Market Survey Report (Fourth Wave): USAID Financial Sector Transformation Project. Kyiv, 2021. 27 p. URL: <http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2021/10/Ukr-Banks-Mystery-Shopping-Report-Oct-2021.pdf> (in Ukrainian).
7. Horodetska T.B., Zaichenko K.S., Ivashchenko A.H. Methodical approaches to credit risk reduction. *Economy. Finances. Right*. Kyiv, 2021. № 11. pp. 15–23. (in Ukrainian).

Alla IVASHCHENKO

PhD in Economics, Associate Professor, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6297-4183>

e-mail: algriv3@gmail.com

Tetiana HORODETSKA

PhD in Economics, Associate Professor, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5091-380X>

e-mail: gorodetskayaa85@gmail.com

Sofiia MELESHKEVICH

student, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4293-0137>

e-mail: meleshkevich_2020@ukr.net

OVERVIEW OF THE CURRENT STATE OF CONSUMER LENDING IN COMMERCIAL BANKS OF UKRAINE AND ITS ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC SUPPORT

The paper gives the theoretical basis of the peculiarities of the process of consumer lending in commercial banks – defines the economic essence of consumer credit, its objects, tools, stages of implementation and mechanisms for repayment of credit debt.

An overview of the current state and development of bank consumer lending in Ukraine is presented. An analysis of the dynamics of assets and loan portfolio of Ukrainian banks, namely: analysis of loans to individuals and analysis of the volume and share of consumer loans in the total loans to individuals in the loan portfolio and assets of banks in 2015–2021. The peculiarities of the formation of the retail loan portfolio of Ukrainian banks are studied and the directions of improving the level of organizational and economic support of consumer lending of Ukrainian banks are outlined.

A necessary condition for ensuring the stability of the banking system is the development of bank lending. Constant changes in the market of banking services and openness to the external environment require banks to constantly search for markets and lending mechanisms, including consumer credit. It is the development of consumer lending that determines the formation and increase of effective demand of the population, and thus the development of the economy as a whole. Therefore, the intensification of long-term bank lending available to borrowers is one of the most important tasks of Ukraine's strategic development.

In recent years, there has been a growth trend in the consumer lending sector, which, on the one hand, has become an indicator of intensification of banks' lending, but on the other hand, rapid growth in retail lending has led to increased debt and unprofitable individual banks. Therefore, there is an objective need to increase the level of organizational and economic support for consumer lending to Ukrainian banks in order to avoid credit risk.

An important way to increase the profitability of consumer lending is to improve the quality of loans. To this end, it is recommended to improve the work of the bank's departments for monitoring problem loans, the use of scoring systems, the introduction of insurance of financial risks of banks on card lending.

Keywords: consumer credit, credit risk, loan portfolio, nonperforming loans, NPL, interest rates, annuity.

Юлія Олександрівна **ГУДЗЕНКО**

студентка, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1526-7050>e-mail: gudzenkoju2001@gmail.com**ПРОБЛЕМАТИКА ЗЛОВЖИВАННЯ ЦИВІЛЬНИМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ**

У статті викладено дослідження проблеми зловживання цивільними процесуальними правами. Проведено аналіз міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів, судової практики. У статті приділено увагу видам зловживання цивільними процесуальними правами. Виявлено проблеми, що стосуються недобросовісного використання особою своїх процесуальних прав. Наведено висновки та прогалини, що стосуються питання зловживання процесуальними правами у цивільному судочинстві.

Ключові слова: зловживання процесуальними правами, цивільне судочинство, доступ до суду, змагальність, заходи процесуального примусу, штраф

ВСТУП

Відповідно до ст. 4 Цивільного Процесуального Кодексу України (ЦПК) кожна особа має право у порядку встановленому цим Кодексом звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів. Проте в окремих випадках реалізація суб'єктивного права на судовий захист має негативний аспект. Мова йде про недобросовісне використання процесуальних прав, зокрема права на судовий розгляд. Нова редакція процесуального кодексу хоч і приділяє значну увагу такому процесуальному інституту, як «зловживання процесуальними правами», проте у законі й досі немає загального поняття зловживання процесуальними правами. Як показує судова практика, ситуації, що стосуються цього явища, все більше набирають обертів.

МЕТА роботи – дослідити сучасний стан проблеми зловживання цивільними процесуальними правами, звернути увагу на нормативно-правову базу з цього питання, проаналізувати судову практику.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблему зловживання цивільними процесуальними правами досліджували багато науковців та правників. Використано методи К.В. Гусарова, М.В. Жушмана і С.О. Кравцова [6], С.С. Бичкова і Г.В. Чурпіти [9], Е. Васьковського [7], Н.О. Шебанова [7], А. Юдіна [8] та ін.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогодні ефективність судового захисту полягає не лише у дотриманні досконалої процедури розгляду справ, а й залежить від поведінки учасників процесу, добросовісного здійснення ними своїх процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків [11, с. 124].

Ст. 17 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод про заборону зловживання правами передбачає, що жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено у Конвенції [1, ст. 17].

Перш ніж дослідити дану проблему, потрібно заз-

начити, що саме являє собою поняття «зловживання процесуальними правами». У науці існує багато підходів до визначення цього питання, але виокремимо найголовніші з них. Е. Васьковський наголошує, що зловживання процесуальними правами – це недопустиме здійснення певного права, що протидіє правильному, своєчасному розгляду справи та винесенню у справі рішення судом або призводить до несправедливого результату для іншої сторони [7]. Н.О. Шебанова вказує, що зловживання процесуальними правами найчастіше ототожнюється з практикою затягування процесу й розглядається як різновид дій чи поведінки сторони, що перешкоджає судовому розгляду [7]. Треба звернути увагу на те, що А. Юдін під зловживанням процесуальними правами розуміє особливу форму громадянського процесуального правопорушення: умисні недобросовісні дії учасників цивільного процесу, які супроводжуються порушенням умов здійснення суб'єктивних процесуальних прав і здійснювані лише з видимістю реалізації таких прав, пов'язані з обманом стосовно відомих обставин справи, з метою обмеження можливості реалізації або порушення прав інших осіб, які беруть участь у справі, а також із метою перешкоджання діяльності суду з правильного і своєчасного розгляду і вирішення цивільної справи, що тягнуть застосування заходів цивільного процесуального примусу [8].

Треба зазначити, що ч. 3 ст. 27 ЦПК 2017 р. передбачала добросовісне здійснення своїх процесуальних прав, а ч. 4 ст. 153 передбачала запобіжний засіб для недопущення зловживання забезпеченням позову [10, с. 23]. Виходячи з цього, про зловживання у цій редакції фактично не зазначалося. Це й стало причиною для численних затягувань розгляду справи та інших зловживань. До ЦПК України 2018 р. законодавець додав ст. 44, за допомогою якої фактично вперше було врегульовано зазначене явище. Відповідно до цієї статті учасники судового процесу та їх представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається [2, ст. 44]. З огляду на це положення, можна зробити висновки, що зловживання процесуальними правами – це особлива форма цивільного процесуального правопорушення, а саме умисні несумлінні дії учасників судо-

вого процесу, що супроводжуються порушенням умов здійснення суб'єктивних процесуальних прав і вчиняються лише з видимістю реалізації таких прав, що поєднуються з обманом відносно відомих обставин справи, з метою обмеження можливості реалізації або порушення прав інших учасників справи, а також із метою перешкоджання діяльності суду з правильного та своєчасного розгляду і вирішення цивільної справи, що тягне застосування заходів цивільного процесуального примусу [6, с. 134–135].

До речі, вагомим кроком стало і включення статей, які передбачають відповідальність за зловживання. До них відносяться: ст. 148, яка передбачає розміри штрафних санкцій за дії, що, на думку суду, підпадають під зловживання [2, ст. 148]; ч. 9 ст. 141, що встановлює ще один вид відповідальності – покладення на сторону, яка здійснила дії, які було визнано зловживанням процесуальними правами, судових витрат повністю або частково, незалежно від результатів розгляду спору [2, ст. 141].

Враховуючи таке різноманіття теорій та положень, процесуальний закон усе ж таки не містить дефініції «зловживання цивільними процесуальними правами» і, як правило, з тим чи іншим ступенем конкретизації йде шляхом переліку дій, які можуть бути розцінені як зловживання процесуальними правами [6, с. 135].

Перед тим як перейти безпосередньо до видів зловживання процесуальними правами, необхідно звернути увагу на ознаки такого явища. Юридична література виділяє такі ознаки зловживання цивільними процесуальними правами:

- належне особі суб'єктивне процесуальне право здійснюється всупереч його призначенню;
- відсутня реальна основа здійснюваних дій, яким властива певна штучність;
- відтворені особою обставини (процесуальні юридичні факти) ведуть до невинновданого і штучного ускладнення цивільного процесу й перешкоджають провадженню у справі, а тому зловживання процесуальними правами є неекономічною процесуальною поведінкою;
- неприродність, яка виявляється, наприклад, у займанні непослідовної та суперечливої позиції у справі, що з урахуванням інших обставин може зумовити висновки суду про допущене особою зловживання [9, с. 14].

Слід наголосити, що в Інформаційному листі Вищого господарського суду України від 15 березня 2010 р. «Про деякі питання запобігання зловживанню процесуальними правами в господарському судочинстві», у судовій практиці як зловживання процесуальними правами розглядають такі дії: заявлення численних необґрунтованих відводів суддям; нез'явлення представників учасників судового процесу на судові засідання без поважних причин і без повідомлення причин; подання необґрунтованих клопотань про вчинення судом процесуальних дій; подання зустрічних позовів без дотримання вимог закону тощо [3].

До речі, у п. 14 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. № 5 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження в справі до судового розгляду» під зловживанням процесуальними правами розуміється неподання чи несвоєчасне подання доказів

без поважних причин, що спрямовано на затягування процесу [4].

За різними критеріями пропонується й така класифікація зловживання цивільними процесуальними правами:

- за видами цивільного судочинства: зловживання цивільними процесуальними правами у розгляді та вирішенні справ позовного провадження, у розгляді справ окремого провадження, у розгляді справ наказного провадження;

- за стадіями цивільного судочинства: зловживання цивільними процесуальними правами під час провадження у справі в суді першої інстанції, зловживання цивільними процесуальними правами у перегляді судових рішень, зловживання цивільними процесуальними правами у відновленні втраченого судового провадження, зловживання цивільними процесуальними правами у вирішенні процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень у цивільних справах і рішень інших органів (посадових осіб);

- за цивільним процесуальним статусом особи, яка зловживає процесуальними правами: зловживання цивільними процесуальними правами особами, що беруть участь у справі та зловживання цивільними процесуальними правами іншими учасниками цивільного процесу;

- за сферою, в межах якої зловживання має місце: зловживання цивільними процесуальними правами у процесі доказування, зловживання цивільними процесуальними правами у визначенні підвідомчості та підсудності цивільних справ, зловживання цивільними процесуальними правами шляхом затягування вчинення процесуальних дій у межах встановлених процесуальних строків [9, с. 15].

Залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживання процесуальними правами дії, що суперечать завданню цивільного судочинства, а саме: 1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, що не є чинним, або дія якого закінчилася, подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, що спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення; 2) подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом та з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями; 3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, що має очевидно штучний характер; 4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог із метою зміни підсудності справи або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою; 5) укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі [6, с. 135–136].

Виходячи з цього, існує велика кількість різних видів зловживань суб'єктивними цивільними процесуальними правами, адже будь-яка процесуальна норма, що полягає

у вчиненні суб'єктом тих чи інших дій, може породжувати різні зловживання тією свободою, яку вона надає. Це дозволяє зробити висновок про те, що будь-яке суб'єктивне процесуальне право може бути використано всупереч його призначенню.

Як приклад наведено судові справи з найпоширенішими зловживаннями цивільними процесуальними правами.

1. Недобросовісне неодноразове подання клопотань, скарги та заяв (про відвід судді, інших учасників процесу про відкладення розгляду справи, проведення експертизи тощо. Відмовляючи у задоволенні клопотання представника відповідача за заявою позивача про призначення судової позачергової експертизи у справі № 492/1030/14-ц, Арцизький районний суд Одеської області зазначив, що згідно із положеннями ст. 12 ЦПК України про змагальність сторін кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи, та на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених ЦПК України.

Представник відповідача за позовом неодноразово звертався до суду першої інстанції з клопотаннями про призначення судових експертиз, зокрема й судової позачергової експертизи.

Ухвалою суду від 28 грудня 2017 р. задоволено клопотання. Від експертної установи неодноразово надходили повідомлення про неможливість надання висновку у зв'язку з невиконанням вимог експерта й несплати вартості експертизи.

Суд першої інстанції ухвалою від 11 червня 2017 р. прийшов до висновку, що подання чергового клопотання про призначення судової позачергової експертизи свідчило про намір представника відповідача затягнути розгляд справи, і такі дії суд розцінив як зловживання зі сторони представника відповідача [5, с. 9].

2. Подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав. У цивільній справі № 496/2012/17, повертаючи апеляційну скаргу Н.В. Якубовської на ухвалу Біляївського районного суду Одеської області від 26.06.2017 р. про відкриття провадження, апеляційний суд Одеської області вказав, що Н.В. Якубовська, яка не є стороною у справі, неодноразово зверталася з апеляційними скаргами на процесуальні рішення суду, а саме на ухвалу про відкриття провадження у справі, про забезпечення позову та витребування доказів.

22 вересня 2017 р. Н.В. Якубовська подала апеляційну скаргу на ухвалу судді про відкриття провадження у справі у зв'язку з недотриманням вимог ст.ст. 119, 120 ЦПК України.

Ухвалою апеляційного суду Одеської області від 11 жовтня 2017 р. зазначена апеляційна скарга повернута до Біляївського районного суду Одеської області для вирішення питання у порядку ч. 2 ст. 293 ЦПК України та апелянту. Роз'яснено, що оскарження в апеляційному порядку може бути ухвала суду першої інстанції про відкриття провадження у справі лише у разі порушення правил підсудності.

13 жовтня 2017 р. Н.В. Якубовська повторно звернулася до суду з апеляційною скаргою на ухвалу про

відкриття провадження у справі, у зв'язку з недотриманням вимог ст.ст. 119, 120 ЦПК України та ухвалою апеляційного суду Одеської області від 19 жовтня 2017 р. зазначена апеляційна скарга повернута. 5 лютого 2018 р. Н.В. Якубовська вкотре подала апеляційну скаргу на ухвалу суду про відкриття провадження у справі, в якій просить змінити підсудність.

Враховуючи неодноразове подання безпідставних апеляційних скарг, які, крім того, подані з численними процесуальними порушеннями (відсутнє клопотання про поновлення строку на подання апеляційної скарги, не сплачено судовий збір), суд такі дії учасника судового процесу визнав зловживанням процесуальними правами, що спрямоване на безпідставне затягування та перешкоджання розгляду справи та суперечить завданню цивільного судочинства [5, с. 10–11].

3. Випадок зловживання учасниками справи процесуальними правами та обов'язками, що стосується неодноразової неявки до суду, знайшов своє відображення у поведінці позивача під час розгляду справи № 521/8997/15-ц: сторона позивача була в установленій законом порядок сповіщена про дату, час та місце проведення судового засідання у цій справі, проте позивач та його представник не цікавилися датою призначення та розгляду справи та, як наслідок, суд (ухвала від 31 травня 2018 р.) дійшов висновку, що причини неявки позивача у судові засідання відбулися з неповажних причин та розцінив таку поведінку як зловживання своїми процесуальними правами [5, с. 11].

Стосовно засобів перешкоджання зловживанню цивільними процесуальними правами, то саме суд зобов'язаний вживати такі заходи [6, с. 136]. Відповідно до ст. 148 ЦПК у випадку зловживання процесуальними правами учасником судового процесу суд застосовує до нього заходи процесуального примусу, зокрема штраф. Вказана стаття встановлює штрафи за певні дії, вичерпний перелік яких надано у ч. 1 ст. 148. Відповідно до цього суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід державного бюджету з відповідної особи штрафу в сумі до від 0,3 до 3 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у разі: невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від вчинення дій, покладених судом на учасника судового процесу; зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству; неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин; невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів, ненадання копії відзиву на позов, апеляційну чи касаційну скаргу, відповіді на відзив, заперечення іншому учаснику справи у встановлений судом строк; порушення заборон, встановлених ч. 9 ст. 203 ЦПК України. Суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід державного бюджету з відповідної особи штрафу в сумі від 1 до 10 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у випадках: повторного чи систематичного невиконання процесуальних обов'язків, повторного чи неодноразового зловживання процесуальними правами, повторного чи систематичного неподання витребуваних судом доказів без поважних причин або без їх повідомлення, триваючого невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів [2, ст. 148].

Стосовно цього можна навести приклад із судової практики: ухвалою Апеляційного суду Харківської області від 22 травня 2018 р. у справі № 636/1760/16-ц накладено штраф на відповідача за неподання витребуваних судом доказів [12].

Крім того, якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання [6, с. 136].

ВИСНОВКИ

Отже, можна зробити висновок, що змагальний процес неможливий без заходів, що передбачають відповідальність за порушення умов змагальності. Зловживання цивільними правами ми можемо спостерігати у будь-якому змагальному процесі. Однією з новел процесуальних кодексів є їх спрямованість на боротьбу з цим явищем. ЦПК України не є виключенням із цього твердження. Із введенням ст. 44 до ЦПК України 2018 р. фактично вперше було врегульовано питання зловживання цивільними процесуальними правами. Відповідно до цієї статті учасники судового процесу та їх представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається. Хоча у ЦПК України немає прямої вказівки, що саме являє собою зловживання цивільними процесуальними правами, але, виходячи зі ст. 44 ЦПК України, можна зробити висновок, що зловживання цивільними процесуальними правами – це особлива форма цивільного процесуального правопорушення, а саме умисні несумлінні дії учасників судового процесу, що супроводжуються порушенням умов здійснення суб'єктивних процесуальних прав і вчиняються лише з видимістю реалізації таких прав, що поєднуються з обманом відносно відомих обставин справи, з метою обмеження можливості реалізації або порушення прав інших учасників справи, а також із метою перешкоджання діяльності суду з правильного та своєчасного розгляду і вирішення цивільної справи, що тягне застосування заходів цивільного процесуального примусу.

Необхідно зазначити ще таку протидію зловживанню цивільними процесуальними правами, як включення статей, які передбачають відповідальність за зловживання: ст. 148, яка передбачає розміри штрафних санкцій за дії, що, на думку суду, підпадають під зловживання; ч. 9 ст. 141, що встановлює ще один вид відповідальності – покладення на сторону, яка здійснила дії,

які було визнано зловживанням процесуальними правами, судових витрат повністю або частково, незалежно від результатів розгляду спору.

Хоча такі нововведення у ЦПК України і стали вагомим кроком у боротьбі зі зловживанням цивільними процесуальними правами, однак, досліджуючи судові справи з цього питання, можна дійти висновку про те, що норми застосовуються судами, проте, я вважаю, що вони застосовуються не досить часто, адже наразі зустрічаються випадки зловживання процесуальними правами й після прийняття ЦПК України 2018 р. Так, нові норми є досить доречними, але й вони мають певні недоліки. На мою думку, законодавцю потрібно звернути увагу не лише на найбільш поширені ситуації та «явні» зловживання цивільними процесуальними правами, але й привернути увагу до більш складних способів здійснення зловживання (неявне зловживання). До таких випадків можна віднести зловживання відводом судді або подання декількох різних за змістом / предметом позовів стосовно одних і тих же правовідносин.

З метою запобігання зловживанням процесуальними правами суд може застосовувати різні заходи процесуального примусу, серед яких попередження, видалення із зали судового засідання, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, привід свідка (лише для цивільного процесу), штраф. Хоча й не масово, але суди почали вживати заходи процесуального примусу, порівняно з попередніми роками. Аналіз судової практики із застосування норм законодавства відносно запобігання зловживанням процесуальними правами свідчить, що найпоширенішим заходом, який застосовують суди, є накладання штрафу на учасників судового процесу, а також у багатьох випадках – повернення позовної заяви. Недарма перелік зловживань цивільними процесуальними правами є невичерпним. Адже сторони й надалі будуть шукати шпарини, щоб затягнути процес. Вважаю, що судам потрібно більш принциповіше реагувати на подібні зловживання.

Необхідно зазначити, що й досі рішення суду можна чекати через 2–3 роки. Багато справ накопичуються, а тому ефективність та швидкість судового розгляду в нашій країні знаходиться не на високому рівні. На мою думку, однією з найголовніших причин цієї проблеми є саме зловживання цивільними процесуальними правами, адже це таке правопорушення, яке спричиняє ускладнення доступу до правосуддя та затягування процесу.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Цивільний Процесуальний Кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Про деякі питання запобігання зловживанню процесуальними правами в господарському судочинстві: Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 15.03.2010 № 01–08/140. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_140600-10#Text
4. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження в справі до судового розгляду: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09#Text>
5. Узагальнення судової практики розгляду судами деяких питань, пов'язаних зі зловживанням процесуальними правами: Практика застосування новел цивільного процесуального законодавства. URL: https://oda.court.gov.ua/userfiles/file/sud1590/Zlovgivannya_procesualnymy_pravamy.pdf
6. Цивільний процес: навч. посіб / К.В., Гусаров та ін. Харків: Право, 2020. 390 с.

7. Маруніч Г. Застосування цивільного процесу та зловживання цивільними процесуальними правами: співвідношення понять. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 9. С. 13–18. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/09/4.pdf>
8. Юдин А.В. Злоупотребление правами в гражданском судопроизводстве: дис.... д-ра юрид. наук: 12.00.15. СПб., 2009. 537 с.
9. Бичкова С.С., Чурпіта Г.В. Зловживання цивільними процесуальними правами. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2 (24). С. 12–18
10. Колесников Б. Зловживання цивільними процесуальними правами: новела цивільного процесу. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 7. С. 22–27 URL: ПП № 7_2018.pdf (pgp-journal.kiev.ua)
11. Дрогозюк К. Зловживання процесуальними правами під час доказування в цивільному процесі України та Франції. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2015. № 6. С. 124–128 URL: [jurnaluljuristic № 6–2015.pdf](http://jurnaluljuristic.com/6-2015.pdf)
12. Ухвала суду апеляційного суду Харківської області від 22 травня 2018 р., судова справа № 74275098, 22.05.2018. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/74275098/>

References

1. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: International Document of 04.11.1950 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (in Ukrainian).
2. Civil Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of March 18, 2004 № 1618–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (in Ukrainian).
3. On some issues of prevention of abuse of procedural rights in commercial litigation: Information letter of the Supreme Commercial Court of Ukraine dated 15.03.2010 № 01–08 / 140. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_140600-10#Text (in Ukrainian).
4. On the application of the norms of civil procedural legislation governing the proceedings in the case for trial: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of 12.06.2009 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09#Text> (in Ukrainian).
5. Generalization of judicial practice of consideration by courts of some questions connected with abuse of procedural rights: Practice of application of novelties of the civil procedural legislation. URL: https://oda.court.gov.ua/userfiles/file/sud1590/Zlovgivannya_procesyallynymi_pravamy.pdf (in Ukrainian).
6. Civil proceedings / K.V. Husarov et al. Kharkiv: Law, 2020. 390 p. (in Ukrainian).
7. Marunych H. Procrastination of civil proceedings and abuse of civil procedural rights: the relationship of concepts. Entrepreneurship, economy and law. 2016. № 9. pp. 13–18. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/09/4.pdf> (in Ukrainian).
8. Yudin A.V. Abuse of rights in civil proceedings: dis. ... Doctor of legal sciences: 12.00.15. Saint Petersburg., 2009. 537 p. (in Russian).
9. Bychkova S.S., Churpita H.V. Abuse of civil procedural rights. *Forensic Bulletin*. 2015. № 2 (24). pp. 12–18. (in Ukrainian).
10. Kolesnikov B. Abuse of civil procedural rights: a short story of civil proceedings. Entrepreneurship, economy and law. 2018. № 7. pp. 22–27 URL: ПП № 7_2018.pdf (pgp-journal.kiev.ua) (in Ukrainian).
11. Drogosziuk K. Abuse of procedural rights in evidence in civil proceedings in Ukraine and France. National Legal Journal: Theory and Practice. 2015. № 6. pp. 124–128 URL: [jurnaluljuristic № 6–2015.pdf](http://jurnaluljuristic.com/6-2015.pdf) (in Ukrainian).
12. Decision of the Court of Appeal of the Kharkiv Region of May 22, 2018, court case № 74275098, May 22, 2018. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/74275098/> (in Ukrainian).

Yuliia HUDZENKO

student, Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1526-7050>

e-mail: gudzenkoju2001@gmail.com

ISSUES OF ABUSE OF CIVIL PROCEDURAL RIGHTS

The article presents a study of the problem of abuse of civil procedural rights. It is noted that the issue of abuse of procedural rights in civil proceedings in the modern world is very relevant and currently not fully resolved. The analysis of normative-legal documents in this sphere is carried out. In particular, the norms of the Civil Procedure Code of Ukraine have been studied. Attention is drawn to the Information Letter of the Supreme Commercial Court of Ukraine dated March 15, 2010 “On some issues of prevention of abuse of procedural rights in commercial litigation” and the Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of June 12, 2009 № 5 “On the application of the rules of civil procedural law governing the proceedings before the trial”. Judicial practice concerning abuse of civil procedural rights is analyzed. The international normative legal acts are studied, namely: The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The definition of “abuse of civil procedural rights” is given, as well as the signs of this procedural institution. The article also pays attention to the types and classification of abuse of civil procedural rights. The means of preventing the abuse of civil procedural rights are analyzed: the grounds for applying coercive measures to a person, including a fine, are determined. Problems related to a person's unfair use of his procedural rights have been identified. An analysis of case law on situations where a person's behavior is recognized as an abuse of their procedural rights. Conclusions and gaps related to the issue of abuse of procedural rights in civil proceedings are presented.

Keywords: abuse of procedural rights, civil proceedings, access to court, adversarial proceedings, coercive measures, fines

ДАЙДЖЕСТ

змін законодавства та інших нормативних документів,
у сфері бухгалтерського, податкового обліку та фінансової звітності

DIGEST

of changes in legislation and other regulations,
in the field of accounting, tax accounting and financial reporting

Прийнято Державний бюджет на 2022 р.

2 грудня 2021 р. Верховна Рада ухвалила Закон про Державний бюджет України на 2022 р. (№ 6000 від 15.09.2021 р.). Відповідно до нового бюджету мінімальна зарплата у місячному розмірі 2022 р. становитиме: з 1 січня – 6 500 грн, з 1 жовтня – 6 700 грн;

у погодинному розмірі: з 1 січня – 39,26 грн, з 1 жовтня – 40,46 грн.

Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць буде: з 1 січня – 2 393 грн, з 1 липня – 2 508 грн, з 1 грудня – 2 589 грн.

Прожитковий мінімум для основних соціальних і демографічних груп населення:

– працездатних осіб: з 1 січня – 2 481 грн, з 1 липня – 2 600 грн, з 1 грудня – 2 684 грн;

– дітей віком до 6 років: з 1 січня – 2 100 грн, з 1 липня – 2 201 грн, з 1 грудня – 2 272 грн;

– від 6 до 18 років: з 1 січня – 2 618 грн, з 1 липня – 2 744 грн, з 1 грудня – 2 833 грн;

– осіб, які втратили працездатність: з 1 січня – 1 934 грн, з 1 липня – 2 027 грн, з 1 грудня – 2 093 грн.

Відповідно зі зростанням прожиткового мінімуму збільшиться розмір єдиного соціального внеску на працівника.

Введено в дію нові форми статистичної звітності

Зі звіту за 2021 р. уведено в дію оновлені статформи:

– № 1-Б (річна) «Звіт про взаєморозрахунки з нерезидентами». Форма поширюється на юросіб (підприємства) (наказ Держстату від 25.06.2021 № 131);

– № 1-ПВ (умови праці) (один раз на два роки) «Звіт про умови праці, пільги та компенсації за роботу зі шкідливими умовами праці». Форма поширюється на юросіб, їхні відокремлені підрозділи (наказ Держстату від 25.06.2021 № 170);

– № 1-житлофонд (річна) «Житловий фонд станом на 1 січня 20__ року». Форма поширюється на юросіб, їхні відокремлені підрозділи (наказ Держстату від 22.06.2021 № 121);

– № 11-мтп (річна) «Звіт про постачання та використання енергії». Форма поширюється на юросіб, їхні відокремлені підрозділи (наказ Держстату від 22.06.2021 № 125);

– № 2-підприємництво (річна) «Структурне обстеження підприємства». Форма поширюється на юросіб (наказ Держстату від 25.06.2021 № 132);

– № 2-інвестиції (квартальна) «Звіт про капітальні інвестиції». Форма поширюється на юросіб (наказ Держстату від 25.06.2021 № 134);

– № 2-тр (річна) «Звіт про роботу автотранс-

порту». Форма поширюється на юросіб (наказ Держстату від 25.06.2021 № 145);

– № 4-мтп (річна) «Звіт про використання та запаси палива». Форма поширюється на юросіб, їхні відокремлені підрозділи (наказ Держстату від 06.07.2021 № 176).

Розширюється кількість підприємств, які підлягають обов'язковим профілактичним щепленням проти COVID-19

Від 9 грудня 2021 р. обов'язковим профілактичним щепленням проти COVID-19 підлягають працівники:

а) підприємств, установ та організацій, які: належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади; включені до Переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, затвердженого постановою КМУ від 04.03.2015 № 83;

б) установ і закладів, що надають соціальні послуги, закладів соціального захисту для дітей, реабілітаційних закладів.

Набувають чинності вимоги до характеристик пломб спеціального типу, ведення їх обліку та зберігання

З 12 грудня 2021 р. набувають чинності Вимоги до характеристик пломб спеціального типу, ведення їх обліку та зберігання, затверджені наказом Мінфіну № 568 від 29.10.2021 (Вимоги №568). Пломби мають відповідати вимогам ДСТУ ISO 17712:2015 «Вантажні контейнери. Ущільнювачі механічні» або ISO 17712:2013 «Freight containers. Mechanical seals».

Зокрема, тепер підприємство:

– обирає тип пломби з урахуванням зовнішніх факторів, що впливають на неї під час застосування, а також вимог перевізників;

– обліковує пломби шляхом унесення посадовими особами підприємства, відповідальними за облік та зберігання пломб, до Реєстру обліку пломб інформації про пломби, визначеної п. 4 розд. III Вимог № 568;

– зберігає пломби, виключивши несанкціонований доступ осіб, не уповноважених на їх зберігання;

– забезпечує вільний доступ працівників митних органів до місця зберігання пломб.

Митні органи контролюють дотримання підприємствами порядку обліку пломб, установленого Вимогами № 568.

З 6 грудня 2021 р. посилюються карантинні обмеження для невакцинованих громадян

Нові правила торкнуться регіонів, які перебувають на жовтому рівні епідемічної безпеки. Тепер відвідувати

громадські заклади на жовтому рівні можна буде лише тим людям, які отримали принаймні одне щеплення проти COVID-19 або мають негативний тест чи сертифікат про одужання.

Загалом у межах жовтого рівня буде заборонено:

- робота закладів освіти, в яких вакциновано принаймні однією дозою менше 100 % співробітників;
- проведення масових заходів, за виключенням атестації здобувачів освіти;
- робота кінотеатрів, театрів та інших закладів культури; робота закладів громадського харчування, окрім замовлень на виніс та доставки;
- робота спортзалів, басейнів;
- діяльність закладів із розміщення, окрім готелів, санаторних і соціальних закладів;
- міжобласні та міжнародні перевезення.

У межах жовтого та зеленого рівнів зеленого рівня додалась заборона регулярних та нерегулярних перевезень пасажирів у міському та внутрішньообласному громадському транспорті у кількості більшій, ніж сукупна кількість місць для сидіння та 50 % місць для стояння, що передбачена технічною характеристикою транспортного засобу.

На червоному рівні, зокрема, забороняється:

- робота закладів громадського харчування, окрім адресної доставки та замовлень на винос;
- робота закладів освіти, в яких повністю вакциновано менше 100 % співробітників;
- робота ТРЦ та інших розважальних закладів, кінотеатрів, театрів тощо;
- робота закладів освіти, окрім дитячих садків і початкових класів шкіл;
- робота непродовольчих ринків і магазинів, спортзалів, басейнів і фітнес-центрів, проведення масових заходів;
- робота закладів культури.

З 10 грудня 2021 р. починають діяти оновлені вимоги до роботи та відпочинку водіїв

Із 10 грудня 2021 р. набувають чинності зміни до Положення про робочий час і час відпочинку водіїв колісних транспортних засобів, затвердженого наказом Мінтрансв'язку від 07.06.2010 № 340 (далі – Наказ № 340), зокрема:

- установлено, що документ не поширюється на перевезення пасажирів чи/та вантажів, які здійснюються закладами охорони здоров'я незалежно від форми власності;
- у разі підсумованого обліку робочого часу водія нормальна тривалість робочого дня (зміни) без урахування часу перерви не може перевищувати 10 год. Тривалість періоду керування не може перевищувати 56 год. на тиждень та 90 год. протягом двох тижнів;
- змінний період керування водія, включаючи надурочні роботи, не повинен перевищувати 10 год. не частіше ніж двічі на тиждень та 9 год. в інші дні;
- для водіїв автобусів, які здійснюють регулярні пасажирські перевезення, за їх згодою може встановлюватися робочий день із розподілом зміни на дві частини – кожна тривалістю не більше 4 год. 30 хв. – з урахуванням часу, необхідного для повернення на місце стоянки; скасовано норму, згідно з якою для водіїв ТЗ, що перевозять великогазові, та (або) вели-

когабаритні та(або) небезпечні вантажі, змінний період керування, включаючи надурочні роботи, не повинен перевищувати 8 год.;

– у разі тимчасової непрацездатності водія чи перебування його у відпустці, а також якщо водій не здійснював перевезення пасажирів чи/та вантажів, перевізник може заповнювати бланк підтвердження діяльності. Крім того, скасовано п. 5 Наказу № 340 про здійснення Держтрансбезпекою перевірок дотримання режимів праці та відпочинку водіїв; планових, позапланових й інших перевірок.

Уряд схвалив постанову щодо виплат 1000 грн від держави громадянам, які вакцинувалися

З 19 грудня 2021 р. «Підтримка буде доступна у додатку «Дія». Кожен хто має «зелений» сертифікат у застосунку Дія та старше 18 років може подати заявку на отримання виплати в 1000 грн, витратити які можна буде лише на театри, кіно, музеї, спортзали, концерти, книги, внутрішні перевезення (залізничні та авіаційні).

Отримати виплату можна наступним чином:

- оформити спеціальну картку «Підтримка в одному з банків партнерів – після старту програми банки додаватимуться щодня, оформлення картки безоплатне як онлайн, так і офлайн у відділенні банку. Водночас використати вже наявний рахунок неможливо.
- завантажити застосунок «Дія» та авторизуватися в ньому. Переконавшись, що наявний «зелений» COVID-сертифікат про дві дози вакцинації.
- зайти у розділ Послуги додатку «Дія» та вибрати «Підтримку».
- вибрати для виплати картку «Підтримка. Очікувати зарахування коштів від Мінекономіки.

Гроші надаються на 4 місяці з моменту отримання. Якщо за цей час вони не будуть витрачені, рахунок закриють. Кошти можна буде витратити як онлайн, так і офлайн, але лише на вказані категорії українського бізнесу.

Новий порядок ведення касових операцій у національній валюті

Згідно з новим порядком ведення касових операцій у національній валюті (Постанова НБУ № 132 від 10.12.2021) тепер можлива видача готівки окремим фізичним особам за видатковим касовим ордером за пред'явленням електронного паспорту у додатку «Дія». Також в новому Порядку уточнено норми щодо забезпечення наявності в касах банкнот, обігової та/або розмінної монети для видачі здачі.

Доповнено перелік професій, для яких щеплення проти коронавірусної хвороби є обов'язковим

Міністерство охорони здоров'я своїм наказом розширило перелік організацій, представники яких підлягають обов'язковій вакцинації проти COVID-19. Зокрема додано працівників комунальних підприємств. Дане рішення вступає в силу через місяць з дня його опублікування (17 січня) в офіційних джерелах. Тобто до 17.01.2022 повний курс вакцинації мають пройти:

- працівники центральних органів виконавчої влади та їхніх територіальних органів;
- працівники місцевих державних адміністрацій та

їхніх структурних підрозділів;

– працівники закладів вищої, післядипломної, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної), загальної середньої, зокрема спеціальних, дошкільної, позашкільної освіти, закладів спеціалізованої освіти та наукових установ незалежно від типу та форми власності;

– працівники органів місцевого самоврядування;

– працівники закладів охорони здоров'я державної та комунальної форм власності;

– працівники комунальних підприємств, установ та організацій.

У протилежному разі дані працівники будуть відсторонені від роботи без збереження заробітної плати.

Оновлено декларацію з податку на прибуток

Зміни торкнулися щодо звітності інвесторів зі значними інвестиціями та підприємств, які зобов'язані подавати річну фінансову звітність разом з аудиторським звітом.

У новій декларації з податку на прибуток з'являються спеціальні місця для проставлення відміток, якщо декларацію подає інвестор зі значними інвестиціями та окремо, якщо декларацію подає підприємство, яке зобов'язане подавати річну фінансову звітність разом з аудиторським звітом.

Тепер інвестор зі значними інвестиціями має прозвітувати також за рядками:

– 03.1 – «Сума перевищення ціни, визначеної за принципом «втягнутої руки», над договірною (контрактною) вартістю реалізованих товарів (робіт, послуг) при здійсненні контрольованих операцій платником податку – інвестором із значними інвестиціями»;

– 03.2 – «Сума перевищення договірної (контрактної) вартості придбаних товарів (робіт, послуг) над ціною, визначеною за принципом «втягнутої руки», при здійсненні контрольованих операцій платником податку – інвестором із значними інвестиціями».

Декларацію з податку на прибуток у новому форматі необхідно буде подавати, починаючи з 1 кварталу 2022 р. Зміна її форми регламентується Наказом Мінфіну № 601 від 17.11.2021 р.

Ухвалено закон про спеціальний правовий режим для сектору інформаційних технологій «Дія City»

«Дія City» – це назва державної програми, що передбачає спеціальні правові та податкові умови ведення бізнесу в секторі інформаційних технологій. Такі умови (для компаній-резидентів) наступні:

– можливість обирати, який корпоративний податок сплачувати: податок на виведений капітал (ПнВК) у розмірі 9 % або податок на прибуток – 18 %.

– спеціальні ставки для працівників ІТ-компаній та гіг-спеціалістів: податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) – 5 %, єдиний соціальний внесок – 22 % від мінімальної зарплати, військовий збір – 1,5 %. Якщо фахівець отримує понад 240 тис. євро на рік, то весь дохід вище від цього ліміту оподатковуватиметься 18 % ПДФО.

– перехідний період із ФОП-моделі на гіг-контракти та трудові контракти. З 2024 р. витрати компаній-резидентів на платників єдиного податку (включно з ФОП 3 групи) не повинні перевищувати

50 %, а з 2025 р. – 20 %. До цього часу – жодних обмежень. Оподаткування ФОП, що співпрацюватимуть із резидентами Дія City, залишатиметься на рівні чинних на сьогодні ставок.

– суми понад ліміт для платників ПнВК будуть оподатковуватися в розмірі 9 %. Платники податку на прибуток витрати на ФОП, які перевищуватимуть дозволені 20 %, повинні будуть включати до фінансового результату.

– компанії-резиденти, що сплачуватимуть податок на прибуток і чий річний дохід не перевищує 40 млн грн, зможуть працювати з ФОП без жодних обмежень і після 2025 р.

– 0 % на дохід фізосіб як дивіденди, які нараховані компанією-резидентом за умови їх виплати не частіше від 1 разу на 2 роки;

– податкова знижка (з ПДФО) на суму інвестицій в українські стартапи.

Жінки стали військовозобов'язаними і будуть взяті на військовий облік

Відповідно до Наказу Міністерства оборони України №313 від 11.10.2021 (опублікований 17 грудня 2021 р.) жінки деяких професій мають стати на військовий облік. Такі професії є спорідненими з відповідними військово-обліковими спеціальностями. До них належать зокрема бухгалтери, перекладачі, менеджери, секретарі, керівники підрозділів матеріально-технічного забезпечення і службовці на складах, службовці з транспортних операцій, керівники виробничих підрозділів тощо.

На облік будуть взяті ті жінки, які мають відповідний фах з переліку, придатні до проходження служби за станом здоров'я, віком та сімейним станом та які не старше 60 років.

Набув чинності новий порядок сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ)

З 24 грудня 2021 р. набув чинності Порядок зарахування у рахунок майбутніх платежів єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування або повернення надміру та/або помилково сплачених коштів, затверджений наказом Мінфіну № 417 від 23.07.2021.

Даний порядок передбачає:

– використання рахунку 3556 (замість рахунку 3719) у Держказначействі для зарахування ЄСВ;

– повернення коштів у випадку надмірної, помилкової сплати коштів, застосування фінансових санкцій, сплату не на той рахунок. Для того щоб повернути кошти з рахунку 3556, необхідно подати письмову заяву або заяву через електронний кабінет до територіальних органів Державної податкової служби (ДПС). До заяви необхідно додати засвідчену платником копію розрахункового документа (квитанції, платіжного доручення тощо), що підтверджує сплату коштів на рахунок 3556 (до заяви в електронній формі – електронну копію документа).

Кабмін звільнив від використання РРО підприємців, що працюють в селі

Згідно з рішенням Уряду (Постанова КМУ № 1359 від 23.12.2021) від обов'язкового застосування РРО

звільняються суб'єкти господарювання, які здійснюють роздрібну торгівлю на території села товарами (крім підакцизних товарів), за умови неперевикнення граничного розміру річного обсягу розрахункових операцій (167 розмірів мінімальної заробітної плати або 1 085 500 грн).

Також нагадуємо, що відповідно до Податкового кодексу України з 1 січня 2022 р. платники єдиного податку другої-четвертої груп, які проводять готівкові розрахунки, повинні застосовувати у своїй діяльності реєстратори розрахункових операцій та/або програмні реєстратори розрахункових операцій.

Зміни в законодавстві, що набувають чинності з 1 січня 2022 р.

З 1 січня 2022 р. набувають чинності наступні норми закону:

– відповідно до Закону № 1660-IX від 15.07.2021 з метою стимулювання розвитку галузі екологічного транспорту тимчасово звільняються від обкладення ПДВ до 1 січня 2026 р. операції із ввезення на митну територію України та з постачання на митній території України нових транспортних засобів оснащених двигунами внутрішнього згоряння з іскровим запалюванням, що працюють виключно на стисненому природному газі метані, зрідженому природному газі метані або біогазі;

– оновлюються суми витрат на відрядження держслужбовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів відповідно до Постанови Кабміну № 1355 від 23.12.2021.

Затверджено нові форми звітів з праці

Державна служба статистики своїм наказом № 135 від 25.06.2021 затвердила нові форми (вступають в дію із 1 січня 2022 року): №1-ПВ (місячна) «Звіт із праці»; №1-ПВ (квартальна) «Звіт із праці». Ці форми подають юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб відповідно до затвердженої методології територіальному органу Держстату.

Форму №1-ПВ (місячна) «Звіт із праці» слід подавати не пізніше 7-го числа місяця, наступного за звітним періодом. Граничні терміни подання на 2022 р.: 10 січня, 7 лютого, 9 березня, 7 квітня, 10 травня, 7 червня, 7 липня, 8 серпня, 7 вересня, 7 жовтня, 7 листопада, 7 грудня.

Форма №1-ПВ (квартальна) «Звіт із праці» подається з таким же принципом: не пізніше 7-го числа місяця, наступного за звітним періодом. Граничні терміни подання на 2022 рік: 10 січня, 7 квітня, 7 липня, 7 жовтня.

підготував Роман Джебрайлов, експерт АФ «Аналітик»

ДЕРЖАВНІ АУДИТОРИ ПІДГОТУВАЛИ РЕВОЛЮЦІЙНІ ЗАКОНОПРОЄКТИ НА ПРИПИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ СХЕМ

STATE AUDITORS PREPARED REVOLUTIONARY BILLS TO STOP CORRUPTION SCHEMES

У Верховній раді України готують революційний законопроект № 6331 для системи державних закупівель. Згідно з ним Держказначейство за зловживаннями, виявленими Державною аудиторською службою України (ДАСУ), зможе блокувати оплату аж до виправлення порушень чи появи судового рішення про розблокування (скасування висновку ДАСУ). Про це йшлося в організованому 9 грудня 2021 р. для ЗМІ відкритому заході: "Прес-бранч. Неформально про головне: у нас в меню правда!". Спікером події став Геннадій Володимирович Пліс, голова ДАСУ.

Зараз же є парадоксальна ситуація, коли за договором виявлено порушення, а оплати за ним й далі йдуть, і механізму припинення й досі немає. Виявивши порушення, служба змушена йти до суду – водночас не виділяють кошти на адвокатів і високо-оплачуваних юристів тощо. Крім того, запропонований законопроект № 6330, що передбачає посилення адміністративної (збільшення штрафів) та впровадження кримінальної відповідальності (арешт до 3 міс. чи позбавлення волі до 1 року), що передбачено у проєктах змін до Кодексу про адміністративні порушення та Кримінального кодексу України про посилення державного фінансового контролю.

В останній місяць 2021 р. Державна аудиторська служба України (ДАСУ) провела цікавий відкритий захід для журналістів, вчергове провівши підсумки роботи оновленої служби і презентувала свої напрацювання для подолання викликів що перед нею виникли.

Загалом ДАСУ здійснила значне перезавантаження своєї діяльності. Хоч чисельність її зменшилась з майже 9000 до 2400 осіб, проте виявлених порушень та повернень до держави стало значно більше. За 15 років було перевірено 181 тис. підприємств, де виявлено порушень і втрат на 81 млрд грн, а за останні 2 роки на перевірених 2265 установах та організаціях (в 90 раз менше) – викритих втрат на 167 млрд грн. З 81 млрд грн було усунуто 23 млрд грн втрат (десь 28 %), а за останні 1,5-2 роки (початок каденції нового голови) з 167 млрд грн усунуто на 78 млрд грн втрат, тобто десь у 2 рази усунуто витрат більше ніж за 15 років. На питання, як вдалось цього досягти, Голова ДАСУ зазначив, що «це все завдяки високому кадровому потенціалу служби». І хоч штатна чисельність зменшилась, залишилися працювати ті, хто є патріотами служби. Суттєвим кроком є й початок перевірок служб, які до цього ніхто не перевіряв, такі як Нафтогаз, Укрзалізниця, Енергоатом, Податкова, Митниця. Наприклад, Держстатистики не перевіряли з 2003 р. Зосереджено увагу й на високоризикових підприємствах. І це порушення не тільки за останні 2 роки, а й набагато раніше, просто тепер їх зафіксовано, викрито і передано до правоохоронних органів.

Хоч показники й зросли, ДАСУ має певні виклики і те, що потрібно покращувати. Як зазначили на зібранні, важливими є питання стосовно тендерів, де постали 3 головні теми: проплати за договорами, де є порушення, недопуски до перевірок, посилення соціальної спроможності. До кожного підготовлено детальні матеріали, а також відповідні законопроекти внесені до Верховної Ради України.

Цікавою пропозицією та напрацюванням стала ініціатива групи 25 депутатів ВРУ (Василевська-

Смаглюк та ін.) й ДАСУ, які розробили законопроект № 6330, покликаний вирішити низку проблем-викликів. Зокрема таких, як недопуски на перевірки. Для цього пропонується низка ініціатив (рис. 1).

Серед них і права на фіксацію фактів порушень, підстави для розірвання контрактів та встановлення відповідальності у перешкоджанні перевірок. Важливим є питання й ненадання персональних даних, бо інколи стається ситуація, що «наказують тих, хто чесний». Адже служба може зафіксувати порушення тільки тим, хто сам надав свої персональні дані. Нечесна людина не надає дозвіл на передачу персональних даних й відповідно немає можливості накладати адмінштраф.

Значним кроком у покращенні роботи служби стане запровадження відповідальності саме юридичної особи, а потім нехай керівник визначає, що чи хто призвів до цієї ситуації. Проте адмінштрафи не є настільки перспективним та дієвим механізмом, зазначив Г.В. Пліс, бо досить часто є ситуація, коли у системі закупівель «Прозорро» є висновки про порушення, а оплати за договором й далі йдуть. Для цього ДАСУ пропонує ввести заборону на фінансування у випадках порушень.

Саме з цією метою у законопроекті № 6331 вноситься низка змін до законодавства. У ньому запропоновано просте рішення: «якщо казначейство проплачує, воно дивиться у систему «Прозорро» про наявність висновку. ДАСУ зараз налагоджує автоматичну відправку висновку про порушення й проплата може бути здійснена лише у двох випадках: якщо усунуто це порушення або є рішення суду, що висновок неправомірний». І, як зазначив Г.В. Пліс: «це може вирішити ситуацію радикально, і я завдячую народним депутатам, які допомогли внести цей Законопроект». Бо навіть працювати над перевітками і готувати закони, якщо вони не працюють і немає механізму і жодної відповідальності. Тобто міняється система, коли порушник має доводити, що порушення нема чи воно виправлене.

Рис. 1. Ініціативи ДАСУ

Рис. 2. Зміни до системи закупівель

Рис. 3. Зміни до Кодексів, що перебувають на стадії реєстрації

Це є значним проривом у роботі ДАСУ, адже за останні роки служба знаходить мільярдні порушення, змушена ще йти в суди й доводити неправомірні дії, тоді як порушник і далі здійснює неправомірну діяльність. Віримо, вдасться ввести спеціальну кнопку, з допомогою якої казначейство припинить фінансувати договір, за яким є порушення аж до повного виправлення чи скасування висновку за рішенням суду. Це дозволить попередити порушення і надалі. Варто зазначити, що така функція буде діяти для найбільш значимих сум та операцій. Зазначені нововведення описані у змінах до системи закупівель (рис. 2).

Сьогодні працює ДАСУ і над підвищенням якості та стандартів роботи, як фіксувати протиріччя, що виникають у трактуванні порушень чи втрат та недоліків. Йде робота над програмою «Під контролем» та багатьма іншими напрацюваннями для зростання контролю з боку держави і взаємодії з іншими органами. Говорили на заході й про найбільш гучні справи. Наприклад, про Нафтогаз, де виявлено порушення й державі вже повернуто витрати шляхом взаємозаліку. Є й непрямий економічний ефект у роботі служби – там, де служба зупинила витрати і дала рекомендації, є висока віддача.

Найгаражчішим стало питання й вирішення глобальних питань столиці. На жаль, і досі відсутня ефек-

тивна можливість перевірки служб, що формують тарифи на вивезення сміття та інших установ столиці. Також сьогодні існує глобальна екологічна проблема й столиця інколи стоїть у суцільному заторі. Ми дишаємо вихлопними газами, бо кількість машин зростає, а кількість доріг та інфраструктури, – на жаль, ні. Маючи досвід роботи в органах державної влади столиці, Г.В. Плєс поділився своїми напрацюваннями й за словами голови ДАСУ: «Покращити життя столиці можна одним рішенням: ввести мараторій на нове будівництво до повного забезпечення інфраструктурою наявного житла, або запровадити 100% від кошторисної вартості на пайову участь на будівництво житла». Спочатку інфраструктура має бути наявна фактично, а потім дозвіл на будівництво.

Сподіваємося, що зареєстровані законопроекти №6330, 6331 і зміни до Кодексів, що перебувають на стадії реєстрації (рис. 3), зможуть допомогти ДАСУ у здійсненні перевірок таких важливих тем для кожного громадянина.

А прийняття й дія даних напрацювань зробить значний прорив для ефективної роботи контролю державних фінансів і надасть можливість припинити зловживання у найбільш ризикованих сферах.

захід відвідувала Леся Такіда

Аудиторська фірма «Аналітик» пропонує аутсорсинг бухгалтерських послуг!

Аутсорсинг бухгалтерського обліку – це передача ведення бухгалтерського обліку сторонній фірмі.

Які ж переваги аутсорсингу бухгалтерських послуг?

1. Значна (!) економія коштів на ведення бухобліку:

- економія за бухгалтерські послуги, за які **Ви нам платитимете принаймні на 1000 гривень менше, ніж штатному бухгалтеру**;
- економія на програмне забезпечення (1С, Медок, Ліга Закон тощо);
- економія на утримання офісу, комп'ютерної техніки.

2. Відтепер податкові та інші інспекції – це наші проблеми!

Ми беремо на себе повну матеріальну відповідальність за якість наданих бухгалтерських послуг, включаючи можливі санкції.

3. З нами Ви можете забути про головний біль з постійними пошуками бухгалтера, який у будь-який час може піти від Вас на іншу роботу.

4. Ми не йдемо у відпустку та не беремо лікарняний. Наша фірма справді гарантує безперервне та якісне ведення бухгалтерського обліку.

І нарешті – з нами Ви не тільки отримаєте якісні бухгалтерські послуги. За додатковою домовленістю ми забезпечимо Вас необхідними податковими, юридичними консультаціями, аудиторськими послугами різного характеру.

Все що Вам потрібно – це:

- періодично передавати нам первинну бухгалтерську документацію;
- щомісячно отримувати від нас інформацію про податки та інші обов'язкові платежі;
- укласти із нами договір.

Зробіть вибір, вигідний для Вас!

(044)278-05-88

(097)178-90-89

(066)178-20-42

www.af-analitik.com.ua